

REDACTIONEEL

R. Tolsma

In dit Jubileumjaar, onze vereniging bestond op 2-12-2001 al 15 jaar, heeft de redactie een paar bijzonderheden voor u in petto. Naast wat u van ons gewend bent, een varia aan genealogische en geschiedkundige bijdragen uit de regio rond Dokkum, zullen er in de eerstvolgende drie nummers een aantal speciale bladzijden worden gedrukt. In het juni-nummer zult u er meer van horen maar eerst zien wij elkaar natuurlijk op de Jubileumbijeenkomst/Ledendag in de Openbare Bibliotheek op 13 april te Dokkum. Een groot aantal leden (meer dan 100 personen worden verwacht) heeft zich al opgegeven, wees er snel bij als u alsnog wilt meedoen.

Het alsmaar groeiende ledenaantal heeft ten gevolg dat oude nummers van De Sneuper uitverkocht raken. Het betreft de nummers: 1 t/m 11 (groen), 23, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 40, 59. Omdat er steeds vraag naar blijft verzoeken wij u om, mocht u geen belang meer stellen in uw exemplaar, of als u op de een of andere manier een exemplaar tegenkomt, dat ter beschikking te stellen aan de redactie (porto-vrij opsturen).

BESTUURLIJK

L. Meerema

Het bestuur heeft per 1 maart afscheid genomen van Dhr. Medema. Hij is, zoals bekend, benoemd tot archivaris in Naarden. Inmiddels is zijn plaats ingenomen door een interim-archivaris: Dhr. Roukema uit Groningen.

Het archiefbestuur heeft een advertentie geplaatst voor een opvolger van dhr. Medema. Hierop zijn ongeveer tien reacties binnengekomen. Het bestuur van de Ver. is uiteraard niet betrokken bij deze benoemingsprocedure zodat ons niet bekend is, wanneer de nieuwe archivaris benoemd zal worden.

I.v.m. deze situatie zijn de bezoektijden voor de studiezaal aangepast. Het is voorlopig alleen mogelijk deze 's morgens te bezoeken. Komt U van ver, dan is het verstandig eerst even contact op te nemen met het archief: tel.: 0519574480. Op dinsdagavond is de studiezaal open na telefonische aanmelding. Het bestuur heeft ons medelid dhr. J. Dekker te Dokkum bereid gevonden de vragen en opdrachten van onze leden te verzorgen.

U kunt hem hiervoor raadplegen via ons E-mailadres:
sneuper@angelfire.com of via Postbus 369, 9100 AJ Dokkum.
Graag de vraag (vragen) zo duidelijk mogelijk omschrijven.
De hulpverlening strekt zich alleen uit tot het gebied van het
Streekarchief Dongeradeel m.u.v. de eilanden.
De kosten bedragen 5 Euro voor leden en 7 Euro voor niet-leden
per uur excl. eventuele copie- en reiskosten.
Ook de leden worden hierbij opgeroepen tot medewerking wanneer
er hulp gevraagd wordt via de Sneuper of E-mail.

LEDENNIEUWS

E. Smits

NO. 270 dhr. T. van der Leij, Schepenveld 128, 7327 DB
Apeldoorn. tel 055-5416934, E-mail: t.vanderleij@chello.nl.
FO: Van der Leij, Riemersma (Borum), van der Veen en historie
Kollumerland.

NO. 271 dhr. T. Wierstra, de Roder 10, 9843 BM Grijpskerk. tel:
0594-212899, E-mail: tymenwierstra@hotmail.com.
FO: Wierstra Oostdongeradeel, van der Herberg.

NO. 272 dhr. R. Stavorinus, Havikenhof 52, 3862 LS Nijkerk.
tel: 033-2460639, E-mail: r.stavorinus@chello.nl. **FO:**
Stavorinus.

NO. 273 dhr. J.A.M.S. Halie, Lindenlaan 1, 5384 BD Heesch. tel:
0412-455098, E-mail: ehhalie@interestate.nl. **FO:** Halie,
Halbesma, van Kleffens, de Haan, Bijlsma uit Noord-Friesland.

NO. 274 mevr. R. Hoogenbosch-Glas, Verbindingsweg 3, 1771 BB
Wieringerwerf. tel: 0227-602877, E-mail: ahoogenb@multiweb.nl
FO: Regio Gaasterland: Nagelhout, van der Wal, van der Werf,
Bouma, Coldewaaier, Hornstra, Kuiper van der Werf te Bakhuizen
en Frans Anne Jongstra schoolmeester te Bakhuizen.

NO. 275 mevr. A. Jonkman, Jacob Damsingel 30, 7201 AR Zutphen.
tel: 0575-546579, E-mail: harjo@planet.nl.
FO: Dokkum e.o., Kollumerland, Drogeham, Wouterswoude.
Emigranten Noord-Zuid Amerika, Katsma, van der Werf, Bouma,
Graafstra, van der Herberg, Dantuma.

NO. 276 dhr. R. Loonstra, Freudstraat 8, 7555 MH Hengelo.
tel: 074-2423389, E-mail: roelloonstra@hetnet.nl.
FO: Loonstra, Westerlaan, Date Dates (Loonstra) 1706 Kollum.

NO. 277 dhr. E. Slood, Wythusterwei 68, 9051 EL Stiens.
tel: 058-2572164, E-mail: e.slood1@chello.nl. **FO:** Slood,
Braaksma en de dorpen Ee, Anjum, Paesens en Lioessens.

NO. 278 dhr. J. Mellink, de Kouwe 3, 9103 PE Dokkum. tel: 0519-
220014, E-mail: jaap.mellink@friesepers.nl. **FO:** algemeen.

NO. 279 mevr. S. Dijkstra, Tarweland 31, 9205 EM Drachten.
tel: 0512-532566, E-mail: john.sas@hetnet.nl
FO: fam.Post, Paesens, Moddergat, Nes. Ramp Moddergat 1883,
herberg van Aant Post en Janke Basteleur.

NO. 280 dhr. W. de Hoop, Drinkwaterweg 587, 3063 VE Rotterdam.
tel: 010-2120949, E-mail: wypdehoop@noknok.nl
FO: de Hoop, Westerlaan, Halbesma, Loonstra, Wiegersma, Minne-
ma, Sikkema, Annema, Talsma, Keuning.

NO. 281 dhr. T.P.N. Dijkstra, Minstraat 9, 3582 CA Utrecht.
tel: 030-2520708, E-mail: tpndijkstra@hotmail.com
FO: Tjomme en Adrinaatje Dijkstra-Sonnema, gehuwd 1879 Dokkum,
daarvoor Oostdongeradeel 1779.

NO. 282 fam. F.D. Kooistra, de Stoop 2, 5502 HL Veldhoven.
tel: 040-2953083, E-mail: fd.kooistra@wxs.nl. FO: dorp Rinsuma-
geest, Kooistra, Bergsma, Meekma, van Dijk, Uitterdijk.

NO. 283 dhr. W. Poerink, 2e Hogeweg 48, 3701 AZ Zeist.
tel: 030-6916768, E-mail: poerink-w@planet.nl
FO: Heinrich Huber en Anna Zachariasdr, resp. overl. te Dokkum
in 1641 en 1620. Hun zoon Zacharias Huber was in 1644
grietenijsecretaris van Westdongeradeel en gehwud met 1e Siouck
Jensma, 2e Maria van Voort.

NO. 284 dhr. A. Schaafsma, Leverkruid 24, 9801 LR Zuidhorn.
tel: 0594-502778, E-mail: aschaafsma@uwnet.nl
FO: Birdaard: Schaafsma, van der Schaaf.

NO. 285 dhr. R.G. Elzinga, Seewei 25, 9142 VR Moddergat.
tel: 0519-589002, E-mail: rgelzinga@planet.nl
FO: geschiedenis NO-Friesland, WO II, historie algemeen.

NO. 286 dhr. G.B.J. Wüst, Doornburg 50, 1081 JX Amsterdam.
tel: 020-4040976, E-mail: g.b.jwust@freeler.nl
FO: de koopmansfamilie Wüst.

NO. 287 dhr. W. Visser, Vogelsang 53, 9271 GB Zwaagwesteinde.
tel: 0511-443176, E-mail: wijbe@w-visser.myweb.nl

NO. 288 dhr. C. van Gelder, Vlaanderenlaan 59, 8072 CD Nun-
speet. tel: 0341-258751, E-mail: c.vangelder@tiscali.nl
FO: van Gelder, Koolstra, Co(o)istra, Abes; Holwerd.

NO. 289 dhr. A. Rosier, Antoniusstraat 31, 6166 XH Geleen.
tel: 0464-749616, E-mail: arosier@freeler.nl. FO: Arjen Rosier
en Aaltje Veenstra- Dongeradeel en Dantumadeel.

NO. 290 dhr. D. Bos, 6240 Young Street, RR3 Smithville Ont.
Canada. lor zao. tel: onbekend, FO: geen opgave

NO. 291 dhr. Mr. J.B.J. Wüst, Jeanne d'Arclaan 55, 1183 AZ
Amstelveen. tel: 020-6430160, FO: fam. Wüst en historie Dokkum

NO. 292 dhr. K. Heeringa, Abel Tasmanlaan 44, 2803 GL Gouda.
tel: 0182-539052, E-mail: heeringa.fam@hetnet.nl
FO: Heeringa, Holwerda, Zoutman, vd Herberg enz.

NO. 293 dhr. M. Jongasma, de Leeuwrik 3, 9231 KD Surhuisterveen.

tel: 0512-362391, E-mail: jongsmam@yahoo.com
FO: genealogieën Achtkarspelen, Tietjerksteradeel, Smallingerland, Opsterland en de plaats Grootegast.
Zoekt gegevens over Johannes Jacobus Jans van der Werff, zoon van Jan Aelberts Jans van der Werff en Froukje Deddes Dijkstra.
NO 294 mevr. T. Hartman-van der Meulen, T. Geertswei 15, 8915 HJ Leeuwarden, E-mail: Tineke@XSNET.NU
FO: Gerryt Hendriks en Claaske Jans x 1755 in Dokkum

Aanvullingen en adreswijzigingen:

no 44 dhr. P. Schoorstra, corr. tijdelijk via ledenadm.
no 162 dhr. D.R. Wildeboer, Parklaan 29 9285 NT Buitenpost.
no 173 dhr. G.T. Geertsma, de Skulp 6, 9138 SJ Niawier.
no 265 dhr. S.j. Nutma, Kalmusstraat 10, 9101 EE Dokkum.
no 268 dhr. P.J. Schriemer, e-mail: pj@schriemer-4.myweb.nl.
no 257 dhr. E.H. Bary, e-mail: e.h.bary@tref.nl

Bedankt als lid per 1-1-2002:

no 169 dhr Zuidema, Veenwouden.
no 151 dhr. Hortulanus, Eindhoven.
no 56 dhr. P. Lodeizen, Blaricum.
no 24 mevr. Y. Hiemstra-Alberda (overl.)
no 165 dhr. J. Odinga, Engwierum.
no NB204 Adm. Huis Dokkum.
no 249 dhr. Dr. R.P.E. van Dokkum, Groningen.

VRAGEN:

Erik Wiersma: "Ik zoek meer informatie over Geertje Ramkema, geboren 3 december 1866 Leeuwarden. Volgens zeggen van haar zoon -mijn opa- heeft zij als kind geruime tijd in Dokkum gewoond. Haar vader was slager bij "de toetslagerijen", vertelt hij op een bandopname uit 1988. Volgens hem was dat een slagerij waarin vlees werd gekuipt, vlees dat in vaten meeing met schepen. Omdat tot nu toe al zijn mededelingen bleken te kloppen, neem ik aan dat dit ook juist is. Ik ben zeer geïnteresseerd in alle vormen van informatie over haar Dokkumse tijd. Heeft iemand suggesties/ideeen? Wat achtergrondinfo. In de jaren negentig woont zij in de Boerhavestraat in Amsterdam en werkt ze als dienstbode. Ook haar ouders (vader heeft dan een kapperszaak) wonen daar in de buurt, op een ander adres. Ze trouwt met Jan Wiersma, gaan wonen aan Weesperzijde, toen Nieuwer Amstel, nu Amsterdam en krijgen kinderen. Onder wie mijn opa. In 1948 overlijdt zij in Amsterdam."

15 JAAR VERENIGING VAN ARCHIEFONDERZOEKERS VERBONDEN AAN HET STREEK-ARCHIVARIAAT TE DOKKUM

L. Meerema (secr.)

De vereniging werd opgericht op dinsdag 2 december 1986.

De doelstelling luidde:

A: Het bevorderen van het contact.

B: Het juist funktioneren van het streekarchivariaat.

C: Meer bekendheid geven aan het archief.

Hiertoe worden een aantal regels genoemd.

In juli 1987 verschijnt de eerste Sneuper: een 'club'blad dat de communicatie tussen de leden zal bevorderen en de vereniging naar buiten bekendheid zal geven.

Het bestaat uit een gestencild blad van drie pagina's. De redactie wordt gevormd door Jaap Heeringa, Eimert Smits en Reinder Tolsma.

Dhr. Keune heeft per 1 juli van dit jaar ontslag aangevraagd i.v.m. de pensioengerechtigde leeftijd en er is nog geen opvolger benoemd. Wel maakt de Gemeenschappelijke Regeling tussen de gemeenten Dongeradeel, Ameland en Schiermonnikoog en de vier waterschappen het mogelijk om een nieuwe archivaris te benoemen. Dhr. Keune blijft voorlopig twee dagen werkzaam.

Op de eerste ledenvergadering op 27 oktober 1987 blijken er 35 leden te zijn en de totale begroting bestaat uit f 346,35. De plannen zijn: de projecten 'Kadaster' en 'Boerderijen'.

In het tweede nummer worden de concept statuten afgedrukt. Ook wordt een lijst met onderzoeksonderwerpen gepubliceerd waarmee de leden bezig zijn en wordt de kwartierstaat van Anders Minnes Wybenga door Jaap Heeringa uitgegeven.

Nummer 3 van De Sneuper telt al 13 blz. en bevat ook foto's en copieën van akten.

Er is een nieuwe streekarchivaris benoemd: Dhr. A. Medema van Leusden. Dhr. Medema stelt zich voor in De Sneuper no. 4.

Het aantal leden breidt zich uit evenals het aantal blz. De inhoud wordt gevarieerder; naast veel genealogieën worden tal van historische onderwerpen behandeld.

Henk Aartsma maakt een "Overzicht van hetgeen aanwezig is op de studiezaal van het Gemeentearchief van Dongeradeel". In 2001 verschijnt een inventarislijst van de vereniging, eveneens van Henk Aartsma.

Het interieur van het archief wordt opgeknapt en er worden computers aangeschaft.

1989: Het boek is klaar: na een periode van twee jaar is de werkgroep er in geslaagd een boek samen te stellen over de boerderijen van de leden van de Friesche Maatschappij van Landbouw, afdeling Oostdongeradeel-Schiermonnikoog. Veel speurwerk is verricht in het archief van Dokkum en in het Ryksargyf; uitzoeken van gegevens en ontwikkelingen via telefonische informatie hebben geresulteerd in een beschrijving van 58 boerderijen in dit gebied.

In de loop der jaren worden jaarvergaderingen gehouden, o.a. in het Fiskershúske en het Admiraliteitshuis, er worden excursies gemaakt naar diverse bestemmingen. Medewerking aan exposities van de ondernemersveren. in Ternaard en Oosternijkerk levert de Veren. extra publiciteit op.

In 1990 komt de opening van de dinsdagavond in gevaar, mede door personeelstekort. Het bestuur beijvert zich om deze avond open te houden voor de archiefbezoekers. De gemeente heeft een subsidieaanvraag afgewezen met als reden dat er te veel leden buiten de gemeente wonen en er voor de Veren. nog wel mogelijkheden zijn om de financiële positie te verbeteren.

In het eerste nummer van 1991 kan het bestuur meedelen, dat er geld beschikbaar is van de Gemeente voor de openstelling op dinsdagavond, na telefonische afspraak kan men er weer terecht.

Vragen van leden worden beantwoord door een werkgroep. Het ledental is ondertussen uitgebreid tot 70.

In dit jaar neemt Dhr. Smits afscheid als voorzitter; Dhr. Veeninga volgt hem op.

Op 23 juli 1992 is overleden dhr. Keune, oud-archivaris en erelid van de vereniging.

Een werkgroep, bestaande uit vijf personen buigt zich over De Sneuper nieuwe stijl. De veranderingen zullen bestaan uit:

- a. Een handzaam model.
- b. Een nieuw logo.
- c. De omslag in meerkleurendruk

Ook de inhoud zal meer gestructureerd moeten worden aangeboden.

Het eerste nummer in maart 1993 is het resultaat.

Opvallend is de voorkant met het verenigingswapen, ontworpen door Reinder Postma in overleg met de Fryske Rie foar Heraldryk, de keper is ontleend aan de gemeente Dongeradeel, over alles heen twee gouden ganzenveren die het schrift en het geschrevene symboliseren. Tenslotte is het schild voorzien van een herautenkroon in goud. Vanouds was de heraut bij tournooien degene, die kennis van de heraldiek uitdroeg, een van de doelstellingen van onze vereniging.

Opvallend is de gevarieerde inhoud aan onderwerpen: gevelstenen in Dokkum, eendenkooien, genealogieën, kwartierstaten, zoektochten door archieven, familiewapens, historie uit de dorpen van Dongeradeel enz. Een rijke bron aan gegevens.

Meerdere keren werd een enquête gehouden onder de leden; de reactie hierop is groot: het blijkt dat de leden de inhoud van De Sneuper waarderen maar dat suggesties welkom blijven.

Vanaf juni '95 is Gerard de Weger voorzitter van de vereniging: 'wij willen als bestuur de vereniging krachtig ondersteunen om te groeien, in kwantiteit en kwaliteit'.

In samenwerking met het Rijksargyf zijn de projecten huwelijks-, geboorten- en overlijdensakten op computer gerealiseerd en daardoor voor de onderzoeker gemakkelijker bereikbaar.

Nummer 41 van De Sneuper is bijzonder vanwege de publicatie van alle gezinshoofden in Oostdongeradeel in 1853 en hun kadastrale woonplaats

Nummer 51 van 1999 is een speciaal nummer van De Sneuper geheel gewijd aan Doederus Kamminga 1884 - 1997. Grondlegger van de Oudheidkunde in Dokkum.

Vanaf dit jaar is de vereniging ook bereikbaar via E-mail en beschikt zij over een Internetadres, web-master: Hans Zijlstra. Het wordt een druk bezochte site, en het levert veel nieuwe leden op.

Een nieuw bestuur treedt aan in Simmer 2000; aan dit laatste wordt aandacht geschonken door een emigratienummer uit te geven en in december een kwartierstatennummer.

Ondertussen zijn, na 15 jaar, 61 nummers van De Sneuper uitgekomen en is het aantal leden uitgegroeid tot 285. In het **redactioneel** van het laatste nummer kunnen we lezen dat de redactie nog steeds aan het wikken en wegen is over inhoud en vormgeving.

Dit nummer besluit met de wens van Bestuur en redactie elkaar weer te treffen op de **ledendag op 13 april 2002**.

IETS OVER DE GESCHIEDENIS VAN DE KERK- TOREN EN DE KLOKKEN TE BRANTGUM

J. Sytsma

(naar aanleiding van een onjuiste voorstelling van zaken in het boekje: "DE KERKEN TE WAAXENS EN BRANTGUM", door HERMA M. v d BERG. Uitgave : 'Rijksdienst voor de monumentenzorg' te Zeist. In onderstaand verhaal is tevens getracht uit te leggen wat men onder "klokkoppen" moet verstaan.)

In de nog in voorraad zijnde exemplaren van dat boekje, in het bezit van het kerkbestuur van de Ned. Herv. Gem. te Brantgum, is een rectificatie aangebracht om een onjuiste aanduiding van het opschrift op de nu in de toren hangende klok recht te zetten. De foute tekst in het boekje luidt :

In de toren hangt een na 1945 hergoten klok met een diameter van 86 centimeter met als opschrift :

En dan volgt de tekst welke op de klok stond die in 1943 door de Duitsers is geroofd en **nimmer is terug gekomen** en daarom ook niet in de toren kan hangen zoals de tekst in het boekje luidt.

Dat gaf de schrijver van dit opstel aanleiding om daarover een beschouwing te weiden en iets te vertellen over gebeurtenissen uit vroegere tijden waarin Brantgumers een rol hebben gespeeld. Dat betreft dan uittreksels uit gerechtelijke verslagen uit die tijd.

Het opschrift van die geroofde klok luidde:

Jurien Ballthazar heft my ghegoten / Anno 1660 / Johannes Brunsvelt / Predikant aldaar / Piter Minnerda / Piter Willems kerkvoogden in Brantingham /

Gewoonlijk hangen in de dorpstorens twee klokken, een grote en een wat kleinere. Dat nu is in Brantgum niet meer het geval en dat had als oorzaak die hierna zal worden verklaard. Tijdens de begrafenis van een man werd in vroegere tijd de grote klok geluid en voor een vrouw en kinderen de kleine. Verschil moest er zijn, nietwaar?

Er valt aan te nemen dat genoemde Minnerda op de boerderij "Minnerda" woonde op de Veldbuurt onder Brantgum. Daar waar nu Dijk boer is en waar eens de vrijgezel Pier Bosch, in de volksmond 'Grutte Pier' genaamd, woonde. Hij kwam één maal per jaar in de kerk, op oudejaarsavond, om met het gewone volk : 'Uren dagen maanden jaren' mee te zingen.

De oude toren, afgebeeld op pagina 13 van dat boekje had een merkwaardige vorm. Het bouwwerk was piramide-achtig en had iets buitenissigs voor deze streek. Het was grotendeels van hout opgetrokken maar had als basis een zware en omvangrijke stenen onderbouw. Die fundamenteen zijn nog altijd onder het maaiveld aanwezig en daarom kan daar niet begraven worden. Als top had het een gedaante die veel leek op de torenspits te Deinum, maar dan veel kleiner. Een 'sipel' dus. Het geheel vertoonde in 1824 ernstige tekenen van verval en het werd tijd om daar iets aan te doen. In 1824 vonden de eerste beraadslagingen plaats over de afbraak en wat er dan voor in de plaats moest komen. Dat werd een houten torentje op de westkant van het dak der kerk.

Men moest in die tijd zuinig zijn, want nog altijd heerste er de armoede die ontstaan was door de bezetting tijdens het Franse regime van Napoleon, 1795-1813. Met veel vreugdebetoon werd dat regime binnengehaald maar o wee, het volk werd zoals altijd onder dat vreemd gezag uitgemergeld.

In dat nieuwe torentje was slechts plaats voor één klok, voor de kleine, want de grote, welke volgens de heer Borsum Waalkens zonder opschrift was, werd verkocht om één en ander te kunnen bekostigen.

Het werd in die tijd gebruikelijk om de klok, zoals voorheen, voor vele doeleinden weer te gaan luiden. Dat was in de Franse tijd verboden geweest. De schrijver van uitvoerige dagboekverhalen, de heer D.W. Hellema, boer en belastingontvanger te Wirdum, meldt in één van zijn aantekeningen, --"Kroniek van een Friese boer"--, dat in 1825, dus twaalf jaar na de Franse bezetting weer voor het eerst de klokken de aanvang der kerkdiensten zullen gaan aankondigen. Als kerkvoogd is hij daar nauw bij betrokken. Hoewel dat voor Brantgum niet net zo behoeft te gelden, volgt nu hoe men dat te Wirdum weer zou gaan doen.

Die luidt:

" De Kerkvoogdij te Wirdum heeft bepaald dat eerstvolgend Zondag den 27sten November 1825 bij de Godsdiensten de klokken zullen worden geluid dezerwijs: dat des zaturdags-avonds van 1 October tot 1 April 's jaars, als er Zondags gepreekt wordt, dat Zaterdag te zes uur in den avond met de groote klok zal worden geluid, overigens te Zondagsmorgens te 7 uur met de groote, 8 uur met de kleine en 9 uur bij den aanvang van den Godsdienst met beide klokken, 12 uur weder met de groote en 1 uur met de beide klokken. (voor de middagdienst). En voor den avonddienst 's avonds 4 uur met de kleine."

Dat was dus zaterdags en zondags een gebeier van jewelste. De afbraak van de oude toren heeft te Brantgum aan dat luiden met twee klokken een einde gemaakt. Dat houten toren-tje was in 1826 gereed. Het onderste, vierkante gedeelte daarvan, waarin toen de kleine klok hing, was met witte en blauwe strepen versierd.

Het teloor gaan van die toch wel markante toren werd door de dorpsbewoners als een groot gemis ervaren en al snel werd die beschildering door spotters betiteld met 'rokkenstrepen van 't oude wijfje dat schrijlings op de het kerkdak zat'.

Tot in de jaren 30 van de vorige eeuw spoorde oude Mame Sijens de Brantgumer jeugd nog geregeld aan om die middag toch vooral naar het kerkhof te gaan, "Want der sil oerdei in âld wiif by de tsjerke op kroade wurde". Zestig jaar na data nog altijd rankune om dat lullige torentje? Waar-schijnlijk wel, want Mame was een plezierige spotter.

Maar dat houten geval heeft langer dan een gemiddeld mensenleven in die tijd op de kerk gestaan. (51 jaar.)

In 1877 heeft het plaats moeten maken voor de huidige toren. Dat was en is eigendom van de Burgerlijke Gemeente, toen nog West-Dongeradeel nu Dongeradeel. Voor de kosten van de bouw daarvan werd echter in tegenstelling tot de praktijk in onze dagen de Gemeente door de Kerkvoogdij gesubsidieerd.

In vroegere tijden werden de klokken voor meerder doeleinden geluid.

1ste Voor aankondiging der Godsdienst oefeningen.

2de Voor vreugdeuitingen en voor begrafenissen.

3de Voor waarschuwing van gevaar.

4de Maar ook ter aankondiging van berichten.

Het onder 1 genoemde gebruik is hierboven al belicht.

De tweede wordt toegepast bij begrafenissen ter plaatse en bij vreugdeuitingen zoals huwelijken en geboorten ten koninklijken huize.

De derde en vierde zijn nu niet meer van toepassing. Voor dreigende dijkdoorbraken zijn nu de g.s.m.-etjes handig en voor aankondiging van revolutie hebben wij nu de radio, dat is wel zo handig.

Bij de drie eerste manieren werd de klokken geluid en bij die voor waarschuwing bij gevaar paste men zowel luiden als ook wel klippen toe.

Bij stormweer en dreigende dijkdoorbraken werden beide klokken soms 'bijna over de kop gejaagd.' Een angstwekkend geluid met die aarzelende klepel in de uiterste standen!

En bij de laatste werd de klok niet uitsluitend geklipt. De dagelijkse aankondiging van het einde der meestal drie

werktijden tijdens het voorjaar tot herftseizoen, voor dorpelingen die in het veld werkten, werd met klokgelui aangekondigd. Ook voor mensen in bezit van een horloge was het klokkluiden de juiste tijd.

Goed, maar wat is dan klippen?

Dat vergt een technische uitleg. Wanneer men een torenklok de uren hoort slaan, dan gebeurt dat met een hamer die op de rand van de klok neerdaalt en die door het uurwerk wordt bediend. Reken maar dat het niet vaders timmerhamer is. Dat is een flinke brok ijzer en dat patst er op! Om die hamer op te tillen was niet veel kracht nodig, dat ging met een hefboom. Ja WAS, want tegenwoordig gaat alles electronisch. Maar nu de praktijk. Het uurwerk stond meestal op de eerste zolder van de toren. Wanneer er geklipt moest worden dan werd meestal de ketting die de hamer bediende losgekoppeld van het uurwerk. Het was zo ingericht dat dat gemakkelijk ging. Bij uurwerken met een wat langere slag was loskoppelen niet nodig. Dan kon met de hand wat hogerop aan die ketting getrokken worden en kon men op gelijke wijze de hamer op de klok laten neerdalen.

Hamerslagen op afstand dus, dat was handig. Het was niet nodig naar de klok zelf te klimmen.

Het kon door een kind gedaan worden, want het ging, zoals eerder vermeld met een hefboom. De klok bleef daarbij stil hangen.

Maar waartoe diende dat klippen dan? Wel, om een belangrijke boodschap zo snel en zo wijd verbreid mogelijk aan een ieder kwijt te kunnen. Bijvoorbeeld de melding van brand. Alle ambulante personen spoedden zich dan naar de toren waar dan die boodschap werd verkondigd. Het was zelfs mogelijk om door eenvoudige verschillen in dat geklip, simpele boodschappen aan bepaalde personen door te geven. Bijvoorbeeld herinnering aan kerkbestuursvergadering 's avonds.

In vroegere tijden had men in ieder dorp een omroeper en in een stad meerdere stadsomroepers, maar dat was een traag systeem.

Nu was het zo, dat slechts de koster der kerk gemachtigd was al deze signalen te doen klinken, want anders werd het een janboel. Die man was meestal tevens de onderwijzer der jeugd en hij werd meestal ook nog door dominee met andere baantjes opgezaald. Hij was de enige die tot taak had op aanwijzing van elk die daartoe gemachtigd was, de klok te klippen.

Een mooi voorbeeld daarvan is te vinden in het boek "Reboelje yn de Dongeradielen, 1749" van D.P. Keizer.

Lammert Hendriks van Brantgum wil in de vroege morgen van den 2den juli 1749 in het kader van een beraamde opstand tegen den "Pince van Orangiën" de schoolmeester-koster te Wierum dwingen de klok te klippen. Getuige Olivier uit Ternaard zegt daar tijdens een verhoor door de rechterlijke macht het volgende van:

" Ik, ondergetekende J. Olivier, woonende te Ternaard, tot Wierum op mijne gestelde post als douane-nachtbewaker zijnde, hoorde in den vroegen morgen sterk kloppen. Omsiende na het Kerkhof sag ik twee personen, roepende en wenkende aan mij; wist niet wat te doen was.

Gaande bij de trappen neer, daar stonden drie peerden en de zoon van Pyter Skeltes, genaamd Skelte Pyters. (Eerst de peerden en dan Skelte Pyters, de zoon van, net als ik en do) en vragde: hoe komme jimme so froeg? Lammert Hendriks van Brantgum zeide: "'t Is alles in 't rumoer. Jimme moet vort! VORT !! Ik, in de gang van de schoolmeester komende, vond ik den schoolmeester geheel ontstelt. Seide ik: Wat is hier te doen? " Och, lieve Johannes seide hij, wat sal ik doen? Ik seide wat is dat dan? Lammert Hendriks de Brantgumer seide toen, "Laat voortgaan, de klok moet klippe!" Ik seide "De klok klippe? Wat sal dat betsjutte?"

't Volk moet gewekt worden seide hij en vort! VORT!!! na Holwerd. Te vijf uur moete sij daar sijn! Ternaarder klok heeft al lang geklipt en geluid. Ik dacht nog bij mij self: klippe en luiden, dat gaat wel wat bot! Nu ja, die Brantgumers, hen, mijnheer, dat sijn altijten al van die rare roepers en razers geweest, dat weet ijdereen!

Maar meester werd door hem hard gevergd geworden om de klok te klippen en hij en heeft het door sijne jonge laten doen. Hij self seide: "Ik durref niet, het mach niet van den Prince!!"

Dat is duidelijk, de klok moest op bevel van een onbevoegde, Lammert Hendriks om duistere reden klippen en een jongen kon het doen, maar het mocht niet. De regering of de rechterlijke macht had dat dus verboden.

Lammert is er later vijf jaar voor verbannen naar het buitenland en dat kan best Groningen geweest zijn.

Opmerkelijk is, dat de plaats waar de in 1943 geroofde Brantgumer klok gegoten werd, bekend is. Dat was Leeuwarden. Even zuidwestelijk van de huidige Grote Kerk stond in 1660 een buiten gebruik gestelde R.K. kerk, die de klokken- en kanonnengieter Jurien Balthazar tot werkplaats diende.

Midden 1999 verscheen er in de Leeuwarder Courant een berichtje, vermeldend dat er onder de houten vloer van een

gebouw dat op de plaats stond waar eens die kerk was, veel bronsresten en de resten van een omvangrijke oven waren gevonden. Daar hadden eens hoge temperaturen geheerst. Ongetwijfeld de plaats waar eens de Brantgumer klok in 1660 was gegoten.

De huidige klok is in 1949 gegoten en in 1950 ingewijd. De toenmalige voorzitter van "Doarpsbelang Brantgum, Foudgum, Waaksens", de heer Douwe Dijkstra, grootvader van de Douwe van nu, is daarvoor de stuwende kracht geweest. Hij heeft de inwijding niet meer mogen meemaken. Hij overleed op 17 augustus 1948.

Als opschrift is het volgende gedicht van de onderwijzer S. Heida in de klok aangebracht:

't Geweld hat Brantgums klok meinommen.

Ik bin foar him yn't plak wer kommen.

Sa faak myn lieden klinkt tenei,

winskje ik dat it frede wêze mei.

Ondanks de vele veranderingen is een klein gedeelte van de oude torenmuur gespaard gebleven om met zijn opschrift op de binnenmuur noordzijde in vrijwel onleesbare Gothische letters te herinneren aan voorbije glorie. Daar staat:

" West-Zijde der Pasens ".

De volledige tekst zal waarschijnlijk zo hebben geluid:

De Grietenye Dongeradeel, West- Zijde der Pasens.

Op een kaart van West-Dongeradeel uit het jaar 1675 staat deze tekst ook.

Literatuur:

W.T.Keune, kerk en dorp van Brantgum.

Ds.J.J. Kalma., Mensen in en om de Grote Kerk te Leeuwarden.

D.P.Keizer, Reboelje yn de Dongeradielen 1949. (1980) .

Boukje Slijver, 50 jaar Doarpsbelang Foudgum Brantgum Waaksens. Een bloemlezing uit de notulen. (1987)

Aanvulling Van Maanen: Jeneverstokerijen

Gerard de Weger Moddergat: In mijn verzameling namen kwam ik ook nog een "DESTILLATEUR" tegen.

Pieter Janssens Hania * Ternaard 1665 + Aalzum 16-08-1735 x rond 1695 Tjitske Rinzes * 1665. Hij was Bijzitter van Oost Dongeradeel, een soort wethouder, en 1700/1735 destillateur te Aalzum. Blijkbaar zette zijn zoon het bedrijf voort:

Jan Pieters Hania *14-07-1695 Aalzum OD + vóór 1786 Aalzum x 15-06-1738 Pietje Folkerts * 01-07-1708 + 09-12-1786 Aalzum

Hij was volgens de boeken Destillateur en Landbouwer te Aalzum.

RYKELE TJEERDS VRIESINGA en de TIENDAAGSE VELDTOCHT in 1831

D. Klokman

Eén van mijn voorouders heeft meegedaan aan de 10-daagse veldtocht naar België. Rykele Tjeerds heeft een dagboek bijgehouden, waarin hij dingen heeft genoteerd die hij mooi vond en die hem overkomen waren evenals verschillende brieven, geluk- en nieuwjaars wensen.

Ik wil eerst een kort overzicht geven van de tijd die vooraf ging.

DE FRANSE TIJD

Sept.1787. De Pruisen komen om de Oranjes te helpen. Vervolgving van de Patriotten. Jan. 1795. De Fransen in ons land. De Oranjegezinden in de problemen. Jan. 1797 Kollumer oproer, Dokkum belegert. Mijn voorouders Jan Jans Helder; Djoerd Tjepkes; Yte Boeles (1733-1823); Boele Ytes (1765-1820) hebben meegedaan aan het Kollumeroproer en de belegering van Dokkum, die op een mislukking uitliep. Hierdoor werden hen soms hoge boetes opgelegd en Djoerd Tjepkes heeft een poosje gevangen gezeten in het Blokhuis te Leeuwarden. (Mei-juni 1797).

1813 Einde van de Franse overheersing. De Kozakken worden als bevrijders binnengehaald. De mensen hebben in de tijd van de Franse overheersing zwaar geleden. Napoleon heeft ons land uitgezogen. Ze moesten zware belastingen betalen en veel jonge mensen moesten dienst doen in de Franse legers. De mensen moesten de Franse soldaten in hun huizen opnemen en ze onderhouden (inkwartiering). Zo konden ze ook een oogje in het zeil houden. De boeken De smokkelaars van de Schans, 3-delen (Oostmahorn-Anjum) vertellen over deze tijd, evenals "It Jubeljier" van Simke Kloosterman. Wanneer de Franse soldaten van het front kwamen, uitgehongerd, moesten de mensen ze hier maar weer opknappen en gingen ze weer naar het front. De kinderen zongen dan ook van "de kale Fransen, daar komen ze aan. Ze hebben geen kousen en schoenen meer aan".

Het Wener Congres (Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Pruisen en Rusland) bracht vanaf 1815 veel problemen tussen de grootmachten aan het licht. Er ontstond een Duitse Staten Bond. Als Koning van Hannover was de Kon. van Engeland er lid van en de Kon. van Nederland eveneens als Groothertog van Luxemburg. Verder werden Noord- en Zuid Nederland aan elkaar

verbonden, omdat Engeland een sterk noordelijk bolwerk wilde tegen Frankrijk, dat de monden van Schelde, Maas en Rijn beveiligde. Koning Willem I (1813-'15-1840) vond dit best. Hoe meer macht, hoe beter. Maar de beide Nederlanden waren na de scheiding in 1579 totaal uitelkaar gegroeid. (RK-Prot; Industrie met protectie-vrijhandel, wij hadden de Schelde voor de Belgen gesloten; onderdrukking-onafhankelijkheid). In 1815 kwam er een Grondwetsherziening. Door de thuisblijvers (in de Zd. Ned.!) bij de voorstemmers te rekenen werd het ontwerp aangenomen. De RK Belgen waren fel tegen.

DE BELGISCHE GRIEVEN

1e. De Belgen (3,25 mil) hadden niet meer afgevaardigden in de Staten Generaal dan de Nrd.(2 mil).

2e. Ook burgerlijke en militaire ambten waren ongelijk verdeeld.

3e. De schulden waren samengevoegd (Nrd. 575 milj. en Zd. 27 milj.) Ze vergaten dat nu de koloniën voor hen openstonden.

4e. In 1823 werd 't Holl. off. taal in 't Vlaamse gedeelte van België.

5e. 't Onderwijs was in handen van de Staat gekomen (1806) en de scholen moesten gemengd zijn d.w.z. toegankelijk voor alle gezindten.

De opvoering van "La Muette de Portici" er toe, dat op 25 aug. 1830 te Brussel de vlam in de pan sloeg. Er werd geplunderd en het huis van Van Maanen werd in brand gestoken. Een deputatie van Belgen waarschuwde de Koning, maar deze stuurde op 13 sept. 1830 beide prinsen met troepen naar Brussel. Dit laatste werkte als olie op 't vuur. Geheel Brussel stelde zich in staat van verdediging. De prins van Oranje, die de Belgen gunstig gezind was en zijn vader vaak had gewaarschuwd, deed zijn best om botsingen te vermijden. Daartoe werden de troepen teruggetrokken en het hoofdkwartier naar Antwerpen verlegd. De Belgische eisen werden steeds scherper geformuleerd en ook Luik, Brugge, Leuven en Namen kwamen in opstand en verjoegen de garnizoenen. Eindelijk de 17e sept. kwamen de troepen aan en weldra ontwikkelde zich een barrikadenstrijd, die door de Hollandse soldaten met slapheid en door de opstandelingen met verbittering werd gevoerd. Na drie dagen vechten ontruimde prins Frederik de stad, die nu voorgoed in de macht der Belgen bleef. Geheel België was weldra in opstand. Van verzoening met het Zuiden was nu geen sprake meer. De regering nam maatregelen, om op alle gebeurtenissen voorbereid te zijn. Het Noorden werd te wapen geroepen (15 nov) De opstandelingen traden steeds driester op.

De Koning had zich tot de grote mogendheden gewend. Het enige, waartoe men overging, was op de Conferentie te Londen de zaak te behandelen. Allereerst moest oorlog worden vermeden, zodat een wapenstilstand een eerste eis werd. Men besloot verder:

1e. Het grondgebied van Nederland zou gevormd worden door dat van de Republiek in 1790.

2e. Luxemburg zou aan Willem I blijven.

3e. België zou 16/31 van de staatsschuld betalen.

4e. Zou deelhebben in de vaart op de rivieren en de koloniën.

Willem I nam de "onherroepelijke protocollen" aan, het Belgisch Nat.Congres verwierp ze. Leopold van Saksen-Coburg werd Koning. De "onherroepelijke protocollen" werden herroepen en de 18-Artikelen aangenomen, die voor België voordeliger waren.

1e. Het bezit van Luxemburg en Maastricht werd voor Nederland twijfelachtig, hierover zou nader onderhandeld worden.

2e. Het aandeel van België in de schuldenlast zou zeer verminderd worden. Ieder zou een deel betalen, in overeenstemming met de verhouding van de schulden vóór de vereniging. België nam ze aan en Willem verwierp ze, omdat alles buiten hem om was beslist.

Willem wilde nu het zwaard laten beslissen. Dit was geheel in de geest van het Noorden. Hier was de verontwaardiging ten top gestegen en het leger brandde van ongeduld om met de Belgen af te rekenen. De daad van Van Speyk, die de lont in 't kruit had gestoken, liever dan zijn schip in handen der Antwerpenaren te laten, had de oorlogstemming nog verhoogd. De prins van Oranje werd tot opperbevelhebber benoemd en de 1e aug.1831 trokken de troepen naar het Zuiden. Ons leger was na de terugtocht van Brussel (sept.1830) in Nrd-Brabant gelegerd geweest en door prins Frederik gereorganiseerd. De oproep van 5 nov. had tal van vrijwilligers, waaronder vele studenten, doen toestromen, zodat weldra 36.000 man aan onze Zuider grenzen lagen. Wij trokken op en wonnen de slagen bij Hasselt en Leuven, zodat de weg naar Brussel open lag. Op het punt naar de Belgische hoofdstad te trekken, kreeg de prins bericht, dat maarschalk Gerard, met een Frans leger, België was binnengevallen. En daar Willem I geen oorlog met Frankrijk wilde beginnen, trok ons leger terug naar Nrd-Brabant, waarna Gerard België ook ontruimde. Nu begon de Londense Conferentie zich weer met de zaken bezig te houden. Zij legde beide partijen een wapenstilstand op en namen de 24 Artikelen aan. Na een slepende arbitrage kwam in 1839 het eindverdrag tot stand. België zal ieder jaar 5 miljoen gulden betalen en het moet Luxemburg en Limburg afstaan.

WAT DE GEVOLGEN ZIJN VOOR HET "GEZIN" VAN RYKELE TJEERDS VRIESINGA

Hij was fuselier bij de 8e afdeling Infanterie. Geb. 20-5-1803 te Veenw. + 6-12-1888 Tietjerk. Gehuwd met METTJE JANS KATSMA * -10-1811 onder Burum, Inlandsche Kramersche, +3-1-1881 te Kooten.

Op 10-6-1831 geeft Jan Klazes Katsma oud 53 jr. (timmerman) aan, dat zijn dochter Mettje Jans Katsma bevallen is van Aaltje Riekeles Vriesinga. In de huwelijksakte van 15-2-1834 erkennen Riekeles Vriesinga en Mettje Katsma dat Aaltje hun dochter is. Dan is Riekele dus pas weer thuis en zijn ze getrouwd en wordt hun dochter Aaltje gewettigd.

Nu volgen verschillende aantekeningen uit het dagboek van Rykele Tjeerds Vriesinga:

NIEUW JAARS WIJNSCH

(van R. T. Vriezenga geb. 1803/4) uit ongeveer 1832.
Al weer een Jaar voorbij, Met vele wonderheden Zoo volgt het een al ras, Het jaar met snelle schreden Zoo vliegt ons leeftijd ook Gelijk een rook daar heen Ach, had men 't levenspad, Bedachtzaam toch betreen U, dierbre vriendschaar, U kom ik tans begroeten Al met een kort gedicht, Kom ik u weer ontmoeten Ik wensch u all veel heil, Al in 't begin van 't Jaar Alle Zegen wensch ik u, Die d' opper Zegenaar Uit Zijnen milde bron, In ruime maat kan schenken Dat u naar Zijn raad, Moog liefderijk gedenken Dat ook den opperheer, U lot zoo danig keer Dat hij voor ramp u hoed, U troost in tegenspoed Dat hij uw levensdraad, Nog langentijd moog rekken En steeds op al uw paan, Ten schutsheer moog verstreken En was na kortentijd, u loopbaan eens ten End Het welk d' al wijze God, alleen maar is bekend Gij dan hiernamaals mogt, verkrijgen uit genade Hetgeen voor Eeuwiglijk, U Zielen zal verzade Nog verder is mijn wensch, Dat God ons vaderland Naar zijn barmhartijgheid, Bescherme door zijn hand Dat hij die 't al gebiet, In oorlog en in vrede Ook spreke tot het swaard, Keer weder in de schede Hij die door tuschenkomst, Van Zijn almagtige hand Zoo dikwerfs heeft gered, Ons dierbaar vaderland Ach, mogt dien Zelfden heer, Ons spoedig uitkomst geven Dat door een gewinschten vree, Weer alles mogt herleven Dat ijder in Zijn stand, weer tot Zijn vrinden ga, Dit is de hartenwensch, Van R.T.Vriezenga.

VERJAARDAGS WENSCH

Mijn zang zal van mijn vreugd gewagen Nu mijne vrouw ziet hare dagen Weer ziet vermeerderen en verjaard Nu zal ik blijde zingen danken Met kinderlijke blijde klanken Want

mijne vrouw die wierdt gespaard Juigt met mede zusters
broeders En danken wij den albehoeder Die mijne vrouw dees
zegen schonk Voor ziek en zorgen haar bewaarde En haar voor
ons haar kintje spaarde 't Is Gods hand die heerlijk blonk
Wij allen dan als waarde kindren Ik wensch u nu wilt niet
verhindren U zegen voorspoed in dit jaar Dat gij nu weder
gaat intreden Dewijl gij nu verjaard opheden Het welk mij
grootte vreugde baard God schinke u nog vele jaren Eer dat hij
u zal doen vergaren Al met het stof, waarvan wij zijn Maar
bovenal dat God mag geven Dat gij hier vergenoegd moogd leven
Zonder angsten zonder pijn En als ge u loopbaan hebt gelopen
Zoo bidden wij en willen 't hopen Dat God ons mag genadig
zijn En schenken u, om Jesus sterven Dat gij de zaligheid
moogt erven Te juigen met de Seraffijn Zie hier mijn wensch
nu teer beminde Zegt aan u ons oudren en haar kindren Ik
alles goed wensch op dees aard Mijn groetjes moet gij niet
vergeten Die moeten mijne wensch ook weten Want die zijn dit
ook overwaard.

LIEFDES BRIEF

Uw levensdraad wordt thans gezegend Met de aanvang van uw
jaargetij U jeugdig hart geen ramp bejegend Maar voor u al
ten besten dij Schoon ik van uw verwijdert leve Vind ik mij
heden toch verplicht Dat ik met mijne zegen winschen U kom
begroeten in gedicht 'k wensch dat u nimmer ongelukken Treff'
in het bloejen van uw jeugd Dat Gods genade u doe zegenen U
leide op het pad der deugd Zoo zult gij steeds gelukkig leve
Op deze korte levens baan En eens de zalige gewesten Door
Gods genade binnengaan Nog verder is mijn wensch hier neven
Dat ik u eens aanschouwe mag Ach schonk God ons nog eens die
zegen Dat was voor mij een blijde dag Nu mijn lieff, en teer
beminde nog een regel u gewijd, u wiens liefde en betrekking
mijn gedachten steeds bestrijd Ik wensch dat 't Gode mocht
behagen dat vervelend wrange zuur Lieve vrouw u mogt
verkeeren in 't verrukkend vreugde uur Dat gij weer zaagt
voor u oogen hij die u zoo teer bemindt, Nooit mijn liefste
voor ons beide was er blijder uur bekend, Ja mijn schat ik
zie op heden vrolijk huppelen om mij gaan. Ons beminde lieve
kintje ik voel mijn hart als vader slaan, Maar hoe het ook
mijn zinnen streelt of hoe het in mijn gedachten speelt, Ik
mag 't nog niet aanschouwen hij leidt mij nog op 't
duisterpad, maar ook behoed hij mij die onwaardeerbaar Jacobs
God In mijn Geliefde vrouw als zij hem roept in smarten of in
lij wil hij ook alles geven zelfs helpt hij haar uit
slavernij Ook wil hij door zijn lieven zoon het zaligst en
het beste loon Aan ieder sterfling schenken.

DE MARS ROETE

Gronnegen heb ik drie dagen stil geweest, En toen vertrokken Naar Noord brabant, van Gronnegen naar helpen = Helpman) en haren vriese en Assen in kwatier den 22 op de smelde Dwingelo en slee in kwatier, den 23 op meppel in kwatier, den 24 ste Staphooren roveen over den ijsel Swolle in kwatier, den 25ste op oldekerk Doorspeek nunspeet in kwatier, den 26 op harderwijk armels putten in kwatier, den 27 op nikerk Amersvoort in kwatier, huisterheid de belt uitregt in kwatier, den 28 op de meermensvoort Oudewater in kwatier, den 29 op stokkenbrug tergoode moordrecht en rotterdam in kwatier, en zoo over de maas de moordijk de buitensluis en toen te scheep op de willemsstad in kwatier, en toen op Bergen op zoom daar hebben wij vijf weken stil geweest, en toen zijn wij vertrokken op rou rozendal etten steenbergens prinsenhage breda in kwatier, daar zijn twee nagten stil geweest, en zoo weer vertrokken op tilburg moorgersel in kwatier, van daar op oorschot en Endhoven in kwatier, daar zijn twalf weken stil geweest Deze dorpen legge om Endhoven toe, woensel, acht, nunen geldrop, Hier hebben wij ook veertien dagen stil geweest, nog meer andere dorpen als, meerlo, stratom, gersel, streep, aalst, blaatum, valkerswaart, dommelen, reithoven, westerhoven, bergeik, eersel, bladeren, ruzel, steenzel, knerzel, oest, velthoven, hier zijn wij negen weken stil geweest, als ook, meervelt-hoven, zelst, de dorpen houden op, den 5 January inspeksje voor de prins van Zaksen Weima, den 14 April inspeksje voor de generaal detombe op de aalste hei, den 28 inspeksje voor prins Frederijk, den 24 voor de generaal meizer op de zelfde hei, den 4 Juny inspeksje voor de bergarde kommandant Stoeker, den 4 naar Eindhoven om groote perade te maken voor de slag van waterlo, den 2 Augustus zijn op getrokken uit velthoven, na Zuidbrabant, bij bergeik op het bijvak, over boksel, aarendonk, op bijvak, over rijthij, hier trekken de belsen al voor ons uit, en molle Zij trekke nog al voor ons op, over ohem, oostham, hier treffe wij eenige belsen en eene kleine beweging gemaakt, doch weinig de belsen namen de vlugt, al waar eenige gevangene en doode van hun gekomen zijn, op beverlo op bijvak, en in de steden en dorpen vinden wij veel wapens van de belsen, rust op het bijvak te beverlo, den 7de over beeringen, luumen, schulen op het bijvak, te kerm $\frac{1}{2}$ uur van hier is een hevig gevegt met de vrijsse schutters en de belgen, en van weers zijde veel dooden, maar meest van de belsen, maar het was akelijk om te aanhoren, want het was toen ook swaar weer, het waar of hemel en aarde zou vergaan den 8 door kerm getrokken al waar veel dooden lagen, en om

twee uur hebben wij de stad hasselt ingenomen, een weinig tegenstand gehad, en in de stad een weinig gerust te hebben, zoo weer uit de stad vertrokken daar wij toen met een groot leger bij een vergadert waren en daar op het bijvak al waar de belsen vrij wat volk verloren hebben, en drie hondert zesendertig gevangenen En 7 a 8 stukken geschut veroverd, als meer paarden en wagens, en wij hebben niets verloren, den 9 rust, den 10de kortenbos, Zentrop op bijvak, den 11 door helmul, asmoe, gister, en de stad tienem berring ging, verrijck daar ontmoet men een groot leger van de vijand, het welk in een bos en haver en diergelijk haar verstoken hadden, daar op zijn wij aan het tijlgeuren gegaan, al waar een hevig vuur voor gevallen is, en de tegenstant die wij vonden was niet gering, daar op zij wij gerettireert op het ruime veld, om drie uur begon het al, en het duurde zoo dat het al duister was, en zoo zijn wij dan op het bijvak gegaan, maar veel die de ransels niet van de rug gehad hadden, want een ieder was vermoeid, den 12 weer opgerukt en veel versterking gekregen, toen weer voorwaards, totdat wij weer op het voorige veld kwamen, en van weers kanten veel gebommereert te hebben en een groot getal dooden gemaakt van de vijand, dat zoo doende moesten zij het bos verlaten. Zoo zijn zij dan gevlugt, en wij hebben haar gestadig vervolgt en nu en dan met het kanon gegroet, tot dat wij de stad Leuven in het gezicht kregen, toen wij de stad nabij kwamen toen kwam er een uit de stad met een witte vlag om akkoord met de prinsen te maken, en toen zeide men dat zij de stad vrijwillig zouden overgeven, maar zoo wij dan voor de poort kwamen, en zij ons goed onder de schot hadden toen begonnen zij zoo hevig te vuuren, dat wij het niet doorstaan konden, te meer dat het ons zoo on-verwachts overkwam, hier op zijn wij eenigzins gerettereerd, nu weer stand gegrepen en de stukken gerigt, maar toen waar er ook iets aan de hand vielen Er goeds van ons, er vielen ook niet weinig van haar men schoot haar een kruid wagen in de brand, daar veel dooden van zijn gekomen en dat een groote verwarring in haar bragt, alwaar ook een vrouw met vijf a zes kinderen bij omgekomen zijn en toen begon het haar benaud te worden, toen kwamen zij weer om perdon te vragen, en toen was het weer stilstand van vuuren, en zijn toen op het bijvak gegaan tot de andere daags morgens om 12 uur, toen zijn wij uit het bijvak getrokken, om in de stad te gaan het welk ons ook goed gelukte, de eerste twee en derde Compagnie trokken in de stad, de vierde bleef bij de poort, de vijand was des Nags vertrokken, de zeventiende en dertiende afdeling durfden niet in de stad te gaan, maar wij trokken er manmoedig in en vond de straten opgenomen, en des

nachts hebben wij op de mark ons bijvak gehad Daar hebben wij best gehad, ik heb nooit geen mooijer stadshuis gezien, den 14 weer vertrokken op Willebringe op bijvak, toen moesten wij met kleine marsjes terug marcheren, en 15 over Cumtig, voor tien en met hondert en tagtig man op het bijvak, de overige in de stad, nu op het bijvak zijnde, zag men hier en daar al spoedig gewapende manschappen en het duurde niet lang, of er werd op ons geschooten, en toen verzamelden er weer van die vlugtelingen en boeren bij Elkander, en ook niet weinige toen moesten wij het bijvak verlaten, want wij mogten geen tegenstand doen want men zeide dat het toen vrede was, toen een ander bijvak opgeslagen, daar wij zoo wat een uur stil waren, toen kwam er een uit de stad, dat wij moesten weer in de stad komen, want er werdt gezegt dat er wel vijf hondert bijeen vergadert waren, en het was regt duister toen wij in de stad kwamen, daar hebben wij toen op de markt geslapen dat wij hadden die daags ons derde bijvak, eer wij ruste mogten, en toen was het nog op de steenen, den 16 's morgens stond men op, maar moesten zoo lang blijven dat de Franzen ons aflostten, en onder die tijd kwam er zoo een oproer onder dat nasje, dat prins willem gebood ons om de geweeren te laden, en een ieder was bevreesd, dat het een moord partij zou worden, maar om half negen uur toen kwamen de franzen En namen de stad van ons over, en zoo zijn wij uit de stad getrokken, maar met veel moeite, Zij riepen prins willem maar te gemoet, dat zij hem zouden dood maken eer hij de stad uit was, maar dat moest nog, want een ieder was vol gramschap op dat naasje, en zoo doende vertrokken wij over strusen, den 17 over hastelt, en te diepenbeek op het bijvak, den 18 naar beverst, en belsen en op palingen en zoo doende op maastricht.

ORDE VOOR DEN DAG. HOOFDKWARTIER LEUVEN DEN 13 AUGUSTUS 1831. WAPENBROEDERS. Gij hebt aan mijne verwagting voldaan, ik vertrouw op uwe dapperheid en onwankelbaren moed, ik waardeer de lijdzaamheid waarmede gij alle de vermoeijenis-sen hebt doorgestaan en u al het gemis hebt getroost, die de krijgsmarsen in de nabijheid van den vijand vergezeld. Groot is uwe beloning, de zege onzer overwinning is volkomen. Na eene veldtocht van naauwelijks tien dagen staan wij in het hart van Belgie. Tweemaal ontmoetten wij den vijand eerst te Hasselt toen bij Leuwen en dat was genoeg om de twee Belgische legers uiteen te slaan en in wanorde op de vlugt te jagen, gisteren en heden staan onze voorposten op de twee uren afstand van Brussel en geen Belgisch leger is er meer om den intogt zijner hoofdstad te beletten. De Koning mijn

vader heeft onze behaalde overwinningen bij Hasselt met blijdschap vernomen, door mij betuige hij zijne innige tevredenheid aan U en alle de troepen van alle de wapening, die aan deze en aan de vorige gevegten deel namen en hunne poging vereenigden om dat leger te vernietigen dat onder den naam van Leger aan den Maas zich onoverwinnelijk waande. Wij hebben nu onze taak volbragt. Wij hebben gedaan wat Koning en vaderland van ons eist. Wij hebben gezegevierd over den vijand tegen wien wij ten strijde zijn gegaan. Met eer keren wij terug naar onze oude grnzen een talrijk leger uit Frankrijk rukt Belgie in, zijne voorposten raken de onzen. Wij keren terug tengevolge van een Schikking die onze Souverein heeft gemaakt met den Koning der Franssen.

W.G. WILLEM, PRINS VAN ORANJE.

VRAAG

Ik zoek gegevens over de familie Wijnands te Dokkum beginnende met:

Hendrik Dirks Wijnands, schoolhouder in de Grote Breedstraat te Dokkum tr. aldaar 1) 22.11.1729 Anna Johannes weduwe Hendrik de Haan, tr.2) NH Dokkum 28.05.1752 Wietske Hemkes. Van deze echtparen worden te Dokkum geen kinderen gevonden. De inschrijvingen in NH lidmaten Dokkum in 1740 en 1745 van het eerste echtpaar en de Quotisatie 1749 zijn bekend. Met grote mate van zekerheid kan echter wordt aangenomen dat een zoon van het tweede echtpaar is Dirk Hendriks die op 07.12.1781 te Dokkum NH een zoon Dirk laten dopen. Deze Dirk Hendriks was gehuwd met Aukje Durks. Waar en wanneer is niet bekend.

Van hen zijn een zestal kinderen bekend waaronder de eerste genoemd Dirk en de volgens zijn militaire gegevens in 1789 te Dokkum geboren tweede Dirk. Die evenals de andere kinderen echter niet te Dokkum is te vinden.

J.A.Paasman, De Kastanje 12, 9251 NT Burgum tel.0511 468177
e-mail: paasman13@zonnet.nl

Zend onmiddellijk troep militairen”

ONRUST EN OPSTOOTJES IN DOKKUM EN WIJDE OMGEVING ROND 1893

DIRK R. WILDEBOER

Hongeroptochten, stakingen en meetings in verband met het opkomende socialisme kwamen in het begin van de jaren negentig van de negentiende eeuw regelmatig voor. Ook in Dokkum en wijde omgeving begon in de strenge winter van het jaar 1892/93 onrust te ontstaan en kwamen een aantal samenscholingen en opstootjes voor. Het was de bedoeling om te protesteren tegen de armoede, de honger en de andere sociale misstanden, die een gevolg waren van de grote werkloosheid in die tijd. Vooral in de winter heerste grote nood.

Inleiding

Arbeidersleven in "Arm Friesland".

Een onbekende schrijver gaf in 1891 deze titel aan een schets van het dagelijks leven in die jaren. Om de lezer een indruk te geven, werd onderstaand een gedeelte overgenomen:

"De grote Westeuropese landbouwcrisis (1879 - 1895) trof niet alleen de agrarische sector. Ook ambachtsbaasjes, middenstanders, fabrieks- en veenarbeiders, hadden het zwaar te verduren. Winkeliers gingen failliet, huurboeren konden de pacht niet meer betalen en werden van de boerderij gezet. Wie nog werk had, maakte lange dagen (in de zomer 12 tot 14 uur) voor een schamel loon. Wie dat niet wilde accepteren kon oprassen. Voor hem stonden 10 anderen in de rij. In de zomer van 1892 kwamen meer dan 200 arbeiders naar de jaarmarkt in Joure om zich te verhuren als hooier of maaier, terwijl er maar voor 20 man werk was. Ook in de zomer was er dus al gebrek aan werkgelegenheid."

Angst voor verstoring van de openbare orde

De Commissaris der Koningin in Friesland van destijds, t.w. Binnert Philip baron van Harinxma thoe Slooten, maakte zich grote zorgen over mogelijke verstoring van de openbare orde. Het garnizoen te Leeuwarden bestond vooral uit Friese soldaten en die durfde onze Commissaris, als het er op aan kwam, niet in te zetten tegen hun volksgenoten. Vermoedelijk,

mede in verband met deze omstandigheid, richtte hij op 28 december 1892 een verzoek aan de Minister van Binnenlandse zaken om het garnizoen met 100 man infanterie en 1 escadron huzaren te versterken. Vanuit Utrecht kwam de gevraagde versterking na enkele dagen in de Friese hoofdstad aan. De burgemeesters van de gemeenten, waar ongeregelheden zich voordeden of waar de situatie gespannen was, konden de Commissaris vragen om militairen te sturen, omdat de plaatselijke politiemacht niet voldoende sterk was om de toestand in de hand te houden. In Dokkum had burgemeester De Vries uit voorzorg op grond van artikel 187 van de gemeentewet een noodverordening vastgesteld, waarbij samenscholingen op de openbare straat van meer dan vijf man waren verboden. Indien nodig kon dus worden ingegrepen. De burgervaders in een aantal omliggende gemeenten volgden dit voorbeeld.

"Het volk is de baas".

Nu begon het toch menens te worden in de stad. Dit kunnen we opmaken uit de brief van burgemeester De Vries aan de commissaris in Leeuwarden.

"In de late avond van 23 december 1892 waren er volksoplopen geweest, gepaard met het zingen van socialistische liederen en werden er ruiten ingegooid. Het volk begon bovendien in troepen te bedelen en had hier en daar brutaalweg geld en werk geëist". Verder schreef de burgervader: "Het volk is dus de baas en ik voorzie rustverstoringen. Mijn politiemacht is niet toereikend". Tenslotte vroeg de burgemeester om: "op mijn sein een detachement militairen van 30 man te zenden voor de handhaving van de openbare orde, indien dit nodig zou zijn".

Ruzie over het loon in de werkverschaffing

Voor bestrijding van de werkloosheid waren op veel plaatsen commissies van werkverschaffing ingesteld, zo ook in Dokkum. Hier was een speciaal werkhuis, waar werklozen terecht konden om toch nog iets te kunnen verdienen. Destijds hield men zich hier bezig met het sorteren van erwten en het vervaardigen van vuurmakers. Het loon voor de vuurmakers was per stuk vastgesteld, maar voor het sorteren van de erwten gold een dagloon van f 0,75. Hiermee waren de arbeiders het niet eens. Ze eisten dat dit werd bepaald op f 0,75 per gesorteerd half mud erwten. Omdat moeilijkheden werden verwacht, was de burgemeester met 4 commissieleden en 2 politieagenten 's morgens om 8 uur op 27 december 1892 in het werkhuis aanwezig.

De Dokkumer burgervader schreef hierover naar de Commissaris in Leeuwarden dat: "verscheidene arbeiders aan het werk waren gegaan; toen er zich niet meer aanmeldde, werd de deur gesloten en gegrendeld. Nu kwam de groote stroom, waaronder de kwaadgezinden. De deur werd weder geopend en één ervan sprong naar binnen en eischte op zeer brutale wijze, dat de aan het werk zijnde arbeiders het werk zouden staken; meerderen stroomden het werkhuis binnen. Ofschoon er geen direct geweld gepleegd werd, bleven de dreigementen niet achterwege". Glazen inslaan, dynamiet, kortom alles werd mede bedreigd. Met een kalm woord gelukte het mij een deel het werkhuis te doen verlaten, en gesteund door mijne politie en de inmiddels ontboden rijksveldwachter, werden de deuren weder gesloten. Onder het zingen van socialistische liederen enz. ging de optocht de stad verder in. Ook werden tegen verschillende burgers bedreigingen geuit".

Het sein kwam

"Gezien de hoogstgespannen toestand en de vrees dat deze 's avonds zou omslaan in gewelddadigheden", ging er uit Dokkum om 8.45 uur een dringend telegram naar de Commissaris van de Koningin in Leeuwarden: "Zend onmiddellijk troep militairen". Binnen een uur kwam er een telegram terug: "Troep vertrekt per trein om 11.00 uur, voorzien van dekens en keukengereedschap. Zorg voor tram in Veenwouden naar Dockum". Tegen 14.00 uur arriveerden de militairen onder bevel van een 1^e luitenant in Dokkum en werden ondergebracht in het ziekenhuis dat al enkele jaren niet werd gebruikt. "De komst van het detachement was geheim gehouden. Bij de aankomst van de tram was het gewone publiek aanwezig", zoals later werd gerapporteerd.

"Slaat hem maar dood"

Hoewel burgemeester De Vries er in was geslaagd om tegen 12 uur de opstandige arbeiders het werkhuis uit te werken, waren de moeilijkheden hiermee nog niet opgelost. Na de middag-pauze, omstreeks 1 uur, toen de erwtenlezers weer aan het werk wilden, werd hen de toegang belet. Een aantal mannen, die voor het hek van het werkhuis stonden, eisten dat er werd gestaakt om een beter loon te krijgen. De werklozen, die "zich onledig hielden met het vervaardigen van vuurmakers", werden niet lastig gevallen omdat dezen stukwerk leverden. Wat er precies bij dit opstootje voorviel, kunnen we lezen in het "Proces-verbaal van de openbare terechtzitting der Arrondissements-Rechtbank te Leeuwarden, d.d. 28 Januari 1893". Andries Damstra, agent van politie, maakte toen

procesverbaal op tegen de 31-jarige Jan Looyenga, geboren en wonende te Dokkum. Deze werd er van beschuldigd dat hij Jacob de Leeuw, 44 jaar, korfmaker te Dokkum, die weer als erwtenlezer aan het werk wou gaan, "gewelddadig had aangegrepen en achteruit duwde, waarop een kwaadwillige hoop volk hem achteruit sleurde naar de waterkant". Hier was hij onder de voet geraakt. Het slachtoffer had toen iemand horen roepen: "slaat hem maar dood, hij moet te water". De agent had gezien dat Looyenga één van de daders was geweest, die De Leeuw naar het water sleepte. Dit werd echter weer door de dader ontkend. Wel verklaarde hij, dat hij De Leeuw door de gladheid op de weg had vastgepakt om op de been te blijven, waarbij het slachtoffer zich weer aan hem had vastgehouden. Hierna bracht de agent Damstra weer naar voren dat Looyenga zich midden in de mensenmassa bevond en niet behoefde bang te zijn om te vallen. Veertien dagen later werd de beklagde veroordeeld tot 3 maanden gevangenisstraf.

De beschuldigde, Jan Looyenga, had aan verschillende personen verteld, wat er was gebeurd. Hiervan waren er 6 als getuige à decharge opgeroepen, die allemaal in Dokkum woonden, t.w. de arbeiders Jan Lens, 29 jaar, Ruurd Douma, 27 jaar, Renze te Boekholt, 28 jaar, Pier de Jong, 27 jaar, de schipper Salomon Visser, 24 jaar en de mandemaker Klaas van Rijs, 38 jaar.

"'t Maakt een onaangenaamen indruk"

Het plaatselijk nieuwsblad "Oostergo" deed uiteraard ook verslag van de gebeurtenissen in de stad Dokkum. Juist op het moment dat het opstootje voor het werkhuis in de Torenstraat aan de gang was, arriveerden de militairen uit Leeuwarden. Toen dit bekend werd, werd het volk rustiger op straat. De redactie van "Oostergo" gaf het volgende commentaar op de komst van de soldaten:

"'t Maakt een onaangenaamen indruk, in ons anders zo rustige stad, thans militairen te huisvesten om de rust onder de inwoners te bevorderen, die indruk wordt nog meer onaangenaam wanneer men weet wat de meer goeude burgers voor hunne minder bedeelde mede-burgers doen".

Over de verhoging van het loon van de erwtenlezers in het werkhuis werd een akkoord bereikt. Een afvaardiging van de arbeiders had met de commissie tot werkverschaffing hierover een bespreking gehad.

De reactie van de krant hierop was:

"De Commissie gaf ook nu blijk van hare welwillende gezindheid jegens de arbeiders en willigde hun verzoek in. We willen nu hopen dat deze welwillendheid ook eenigszins wordt gewaardeerd en dat zij tenminste mag strekken om de rust te

bevorderen".

Het is wel duidelijk dat de krant niet aan de kant stond van "de minder bedeelde mede-burgers". Deze groep zal ook wel geen abonnee zijn geweest. Kennelijk was de rust in de stad belangrijker dan het lot van de arbeiders.

Hoe het verder ging

In de brieven van burgemeester De Vries aan de commissaris Van Harinxma thoe Slooten kunnen we nog het volgende lezen:

30 dec. 1892: *"De arbeid in het werkhuis gaat geregeld zijn gang. Het volk schijnt tevreden te zijn. Ongeveer 45 hoofden van huisgezinnen hebben het werk aan het werkhuis hervat"*.

14 jan. 1893: *"Het lezen van erwten in het werkhuis gaat nog door. Door sterk ijs en baanvegen en het vervoer van goederen komt er iets meer werk. Waakzaamheid moet worden betracht"*.

17 jan. 1893: *"Detachement Infanterie is niet meer vereist. Het is in het belang van het leger dat dit naar het garnizoen terugkeert. Vertrek heden"*.

Onrust en dreiging rondom

Op verzoek van de burgemeesters werden in de laatste week van december 1892 militairen, marechaussees en rijksveldwachters gestuurd naar o.a. Harlingen, Franeker, Dokkum en de Bergumerheide. Arbeiders van deze heide waren op het gouvernementshuis in Leeuwarden geweest. De burgemeester van Tietjerksteradeel werd hiervan op de hoogte gesteld door een brief van de commissaris van de koningin d.d. 30 december 1892:

"Heden voormiddag vervoegden zich een 25-tal arbeiders van de Bergumerheide aan het Gouvernementshuis ten einde mij te spreken. Ik gaf aan twee hunner daartoe gelegenheid. Het waren Gosse Siemens Hoekstra en Sjouke Martens Kloetstra, die mij ook voor de overigen hun nood klaagden. Gelijk zij beweerden was er gebrek aan werk en werd door het burgerlijk armbestuur slechts voor een klein deel in hunnen behoeften voorzien. Naar aanleiding hiervan heb ik de eer U uit te nodigen mij ten spoedigste in te lichten omtrent de stand van zaken in het algemeen te Bergumerheide en voorts de voormelde beweringen in het bijzonder".

Of deze brief resultaat heeft gehad, is niet duidelijk. In ieder geval was er aandacht voor de problemen.

De burgemeester van Ferwerderadeel, Kannegieter, was zeer uitvoerig in zijn rapportage aan de Friese commissaris over de situatie in zijn gemeente.

In Hallum had een groep van 150 man zich bij de armvoogden gevoegd, die een buitengewone bedeling hadden geëist. "De armvoogden, bevreesd voor de dreigende gevolgen, moesten eindelijk wel toegeven. Tegen de belhamels, bekend bij de politie, werd proces-verbaal opgemaakt". Daarna volgde een verzoek om versterking van de politiemacht met een 6-tal marechassees, voorlopig te Hallum. Op 16 januari 1893 was er een tocht van een 30-tal arbeiders van Marrum naar enkele landbouwers "met het doel om werk te bekomen". Verder deed de burgervader o.a. melding aan de commissaris van: "de goede geest, welke hier nog altijd, het grootste deel der werkliedenklasse bezielt". Dit was dus een positief geluid over de arbeiders. Maar ook was de burgemeester bezorgd over een bepaalde ontwikkeling en wel deze: "Verder heb ik bespeurd dat door de sociaal democratische leiders en door lieden, die de collectivistische en communistische theorieën naar hunne eigenaardige opvatting verkondigen, in het geheim sterk er op gewerkt wordt om een ontevreden en bepaald oproerige geest te wekken of aan te kweken". Verder vroegen de burgemeesters van Achtkarspelen en Dantumadeel om militaire bijstand om de openbare orde te handhaven. Op 5 januari 1893 was er een hongeroptocht van werkloze arbeiders uit de Surhuisterveense heide naar het gemeentehuis te Buitenpost, die zonder ongeregelheden afliep. In Akkerwoude was het onrustig en werden er ruiten ingegooid, terwijl dit ook op 20 december 1892 in Kollum het geval was.

Met de vuist op tafel

In een proces-verbaal d.d. 13 februari 1893 kunnen we lezen over een mishandeling van de armvoogd Sake Porte, oud 51 jaar, landbouwer te Oude-Leije onder Hallum. Deze had op de morgen van 11 januari van dat jaar uitdeling gehouden te zijnen huize en kwam toen in conflict met een bedeelde, t.w. de 36-jarige arbeider Ruurd Dekker, vader van 3 kinderen. De normale wekelijkse bedeling van het gezin was 3 kop gort, 2 halve broden, een halve korf aardappelen en nog een bedrag van een gulden. Met vlasbraken bij boer Porte verdiende hij bovendien nog 36 stuivers per week. Nu eiste Dekker nog eens een kwartje om een paar klompen voor zijn zoontje te kunnen kopen en sloeg daarbij volgens verklaring van de armvoogd met de vuist op tafel.

De beklagde vertelde op de zitting dat Sake Porte had geweigerd deze vergoeding te geven zeggende "godverdomme de deur uit". De armvoogd had hem toen aangegrepen en buiten de deur gezet. Het was niet zo dat hij Porte had geslagen, maar van hem had hij klappen gekregen. Dekker had om hulp

geroepen, maar van zijn medebedeelden, die voor de boerderij op hun beurt stonden te wachten, kwam niemand hem helpen. Het verhaal van boer Porte luidde geheel anders. Na de eis van het extra geld met de vuist op tafel, had hij Dekker herhaaldelijk verzocht om heen te gaan maar dit werd geweigerd. "Beklaagde had hem toen herhaaldelijk opzettelijk in het aangezicht geslagen". Op de zitting was als getuige een zoon van Sake Porte aanwezig, t.w. Jan Porte, 24 jaar, beurtschipper te Oude-Leije.

Deze bevestigde de verklaring van zijn vader. Hij was op de morgen van 11 januari 1893 bij zijn ouders thuis geweest en had alles meegemaakt.

Als derde getuige was een medebedeelde opgeroepen, dit was Riemer Riemersma, oud 30 jaar, arbeider te Oude-Leije. Deze had op de bewuste morgen voor de deur van Porte staan wachten om zijn bedeling te ontvangen. Hij had gezien dat Dekker door Porte naar buiten werd gewerkt en "dat beklaagde en de armvoogd elkaar daar te pakken kregen en sloegen".

Ruurd Dekker werd gestraft met 6 weken gevangenisstraf.

Niet ploegen, maar laten omspitten

Zoals eerder in dit artikel werd geschreven, probeerde men in diverse plaatsen iets te doen om de werkloosheid te bestrijden. De krant "Oostergo" kwam met het volgende bericht:

"Murmerwoude, 20 december 1892. Ten huize van de grutter Pier Alberts Berghuis werd hedenavond een vergadering van werkgevers uit dit dorp gehouden ten einde de middelen te bespreken, die de werkloosheid konden doen verminderen. Al de aanwezigen -17- verklaarden eenstemmig, voorzover hun landerijen het toelieten, in stede van de grond te ploegen, deze te zullen laten omspitten. Dit geeft werk aan de arbeiders. Vooral voor diepwortelende gewassen, cichorei, aardappelen, enz., achtte men het hakken van het grootste belang".

Bronnen:

Naast het reeds genoemde:

- Ryksargyf Fryslân (archief Prov. Bestuur) en Nieuw Rechterlijk Archief.

"DE MIDDENSTAND VAN DOKKUM AAN HET EIND VAN DE 19E EEUW", DEEL 3

E.Smits¹, naar gegevens van P.G. v.d. Meulen²

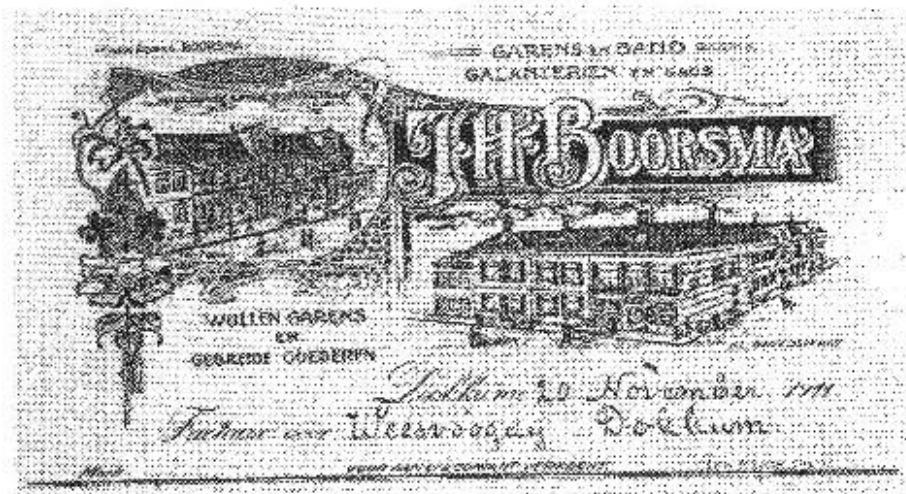
SCHOENMAKER

Een aparte groep vormden de schoenmakers. De zg. koop-schoenen, die van de fabriek kwamen, begonnen op de markt te komen, maar waren niet gewild. Ze waren wel fraaier van model maar de kwaliteit was niet zoals men die wenste. De meeste schoenen werden dan ook in de werkplaatsen van de schoenmakers vervaardigd. Wie een paar nieuwe schoenen nodig had, ging naar de schoenmaker. Deze nam met een schuifmaat de lengte van de voet op en met een paar smalle strookjes papier de breedte en volgens deze gegevens werden de schoenen gemaakt. Voor mannenschoenen werd gewoonlijk vetleer gebruikt, voor damesschoenen nog al eens bokkeleer, dit laatste ook voor lichte pantoffels. Voor mannen werden meest molières gemaakt, met twee elastieken, of bottines ook met twee elastieken. Voor de dames molières met een elastiek die men queens noemde of rijgbottines (laarsjes). Verder maakte men leren of trijpen pantoffels en leren muilen, zowel voor mannen als voor vrouwen. Als een meisje haar verloofde een extra mooi kado wilde geven borduurde zij voor hem het bovenwerk van pantoffels, die dan door de schoenmaker werden gemaakt en waarmee de verloofde danig in zijn schik was. Zo ontstond het spreekwoord: " eerst in de pantoffel en dan eronder".

Er waren flinke schoenmakersbazen in de stad die met twee of meer knechten werkten nl. KIESTRA, PLIEGER, ZANDBERGEN, RONNER en DE VRIES. Bovendien waren er nog verscheidene kleine baasjes, meest voormalig knechten, die voor zichzelf begonnen waren en zich meest bezig hielden met reparaties. Zij deden de grote bazen nogal eens concurrentie aan, omdat zij goedkoper werkten dan dezen. Bovendien maakten zij voor de grote bazen ook wel muilen, in die dagen een groot artikel. Het ligt voor de hand dat de winkelverkoop, voor zover een winkel gehouden werd, niet van grote betekenis was.

KLEERMAKER

Een soortgelijk bedrijf was dat van de kleermaker. De confectie was nog in het begin van haar opkomst. 't Was nog allemaal maatwerk. Wie een pak wilde hebben kocht deze bij de manufacturier, die de stalen aan de aspirantkoper mee naar huis gaf. Dan kwam meestal de kleermaker die bij het uitzoeken

zijn deskundig advies gaf en de klant de maat nam. Met behulp van een naaimachine en een persijzer werd een pak gefabriceerd dat jaren mee moest. Later leverden de kleermakers de stof er ook bij. Ze kregen daarvoor staalboeken van de grossiers of fabrikanten en konden daardoor belangrijk goedkoper leveren, wat in hun voordeel was. Ook waren er bij die zich toelegden op het maken van petten, daarvoor kochten zij gebruikte stalen van de grossiers bij 't gewicht. Deze stalen waren zo groot, dat uit een staal twee petten konden worden gemaakt. Zo ontstonden er pettenwinkels waarin natuurlijk ook hoeden

werden verkocht en een enkele maal ook nog tabak en sigaren. Ook was er in de stad een winkel, waar uitsluitend werkmanskleding verkocht werd, in de regel op afbetaling, een

systeem dat toen overigens vrijwel onbekend was. Als een voorbeeld van zonderlinge combinatie kan worden gezegd, dat die man op zijn bovenverdieping een bakkerij had gevestigd, waar de artikelen door de blikslagers gemaakt, werden gelakt en beschilderd.

BAKKER

Zoals te verwachten, waren er in Dokkum heel wat bakkers. Hun aantal ging de twintig te boven. Hiervan waren er zeven banketbakker, één had een winkel van koek, banket en ... sigaren, er was een kleine fabriek van suikerwerken en de overigen waren zg. broodbakkers. Deze laatsten bepaalden zich tot het bakken van roggebrood, wittebrood in verschillende vormen en soorten, krentebrood, suikerbrood en z.g. klein eten als kadetjes, krentepoffers, dito boltjes en stuten ook wel zwienemagen genoemd en beschuiten. Verder nog koek en eenvoudige koekjes. Ze kochten de rogge en lieten die door de molenaar breken ten behoeve van hun roggebrood. Evenzo deden ze met de tarwe, die door hun zelf gebuild werd tot bloem, tarwemeel en grofmeel, terwijl de zemels in het roggebrood werden verwerkt. De builmolen bestond uit een houten kast van drie bij één meter, die op vier poten stond. Door deze kast liep een as die in een enigszins hellende stand gebracht was. Om deze as bevond zich een cylinder van ca 70 cm van gaas in drie verschillende maten, in de afdeling met de kleinste maten werd het gebroken graan gestort en de bakker draaide door middel van een kruk de hele cylinder in het rond. Hierdoor werd eerst de bloem, daarna het meel en dan het grofmeel gescheiden en opgevangen in houten bakken, die onder de molen stonden. Dit was een moeilijk en nogal tijdrovend werk en de bakkers waren dan ook dankbaar dat de meelfabriek dit werk later van hen overnam.

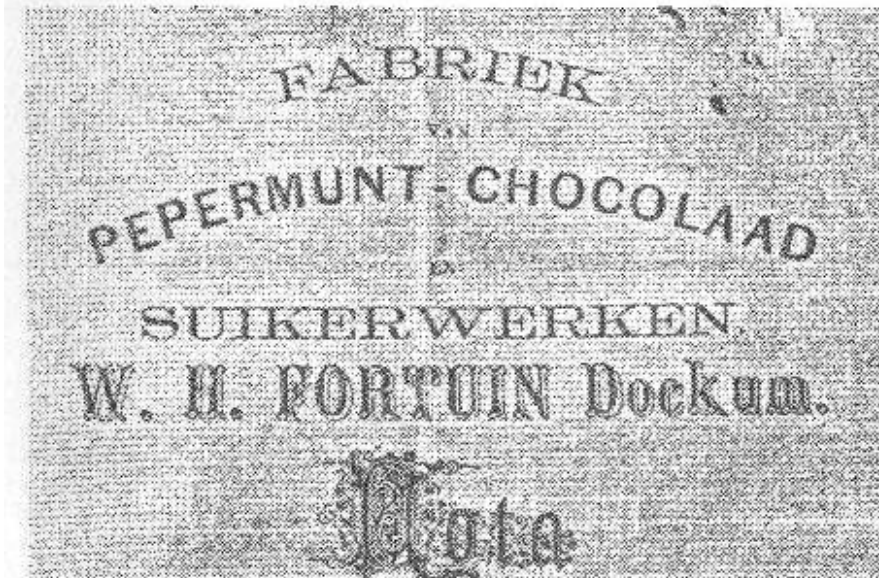
Om te zorgen dat de burgerij 's morgens bij het ontbijt hun vers broodje konden krijgen begonnen de bakkers 's morgens uiterlijk om twee uur met het werk, dit ging onafgebroken door tot ongeveer twaalf uur. Voor zover dit nodig was werden 's middags nog wat koek en koekjes gebakken, waarna men eindelijk kon gaan slapen. Een zielig leven.

De bakkerswet van Minister Talma waarbij de nachtarbeid werd verboden, heeft aan die toestand een einde gemaakt. Over de broodbezorging hoefden zij zich niet druk te maken, want voorzover het brood niet in de winkel werd verkocht, werd het bezorgd door de zg. bolloopsters. Dit waren vrouwen (meest weduwen) die met een paar manden bij hun klanten het brood bezorgden en daarmee een kleinigheid verdienden.

De bakkers hadden één slechte week in het jaar nl. de kerstweek. Ze moesten dan in 5 dagen evenveel doen als anders in zes. (de tweede kerstdag werd meestal ook nog gebakken). Dit was minder mooi voor hen, maar daarnaast moesten ze al hun klanten een krentebrood kado geven, liefst met veel krenten en sucade erin. Er zijn heel wat pogingen gedaan om die gewoonte afgeschaft te krijgen, maar ze heeft stand gehouden tot 1914.

BANKETBAKKER

Er waren zeven banketbakkers in de stad, waarvan een winkel van banketbakkerswaren en ... sigaren en een fabriek van suikerwerken. Er werden toen ook al heel wat artikelen vervaardigd voor de lekkere mond, al waren ze van vorm en opmaak nog vrij eenvoudig. De belangrijkste waren de taarten, gebakjes (kleine taartjes) en de vele soorten koekjes. Ook koekbakken nam een grote plaats binnen deze bedrijfstak in. Tegen St. Nicolaas echter werd het verbazend druk met het bakken van taai, speculaas en marsepein- of boterletters. Vooral taai werd in grote hoeveelheden gemaakt. In september werd al met taai bakken begonnen, omdat dit artikel lang houdbaar was. Ongeveer twee weken voor 5 dec. verschenen op straat tientallen vrouwen, die met een mand en een trommel de burgerij afliepen om zo voor de St. Nicolaas wat te verkopen.

Vooral waren het de winkeliers die plotseling een groot aantal bezoekers kregen van wie ze verplicht waren iets te kopen en die dan ook opgescheept werden met grote hoeveelheden St. Nicolaas gebak, vooral taai. Het was dan ook geen zeldzaamheid dat ze in februari nog een stuk taai 's morgens bij de koffie kregen. Tijdens de feestavonden 4, 5 en 6 dec. werd er speciaal in de Waagstraat om taai enz. geloot, bij een ander om galanteriën en sigaren, terwijl in de café's druk geloot werd om eenden, ganzen, konijnen en aangevuld met taai enz. In de fabriek van suikerwerken van de heer G. FORTUIN werd een tombola gehouden zonder nieten met duizend nummers, die à 20 cent werden verkocht: die werden in een uur verkocht.

SLAGER

In Dokkum houdt men van een hartige hap. Geen wonder dat er heel wat slagers een bestaan vonden. Daar was allereerst de slager LEON MARKUS, een jood die met zijn broer BENJAMIN MARKUS en nog twee knechten heel wat vlees aan de man bracht. De man zelf was bevoegd om "Kouchjer" te snijden, daarom keelde hij ook alle slachtvee. Hij deed dit met een mes van ca 40 cm lang, dat elke keer zorgvuldig door hemzelf werd aangezet op een oliesteen, zodat het vlijmscherp was en hij met één snede het beest keelde. Daarna werd het zorgvuldig gereinigd en opgeborgen. Het mes mocht nergens anders voor worden gebruikt. Er werden in dat bedrijf per week drie à vier koeien geslacht, naast de nodige zoete-melkskalveren. Ander vee werd daar niet geslacht. Het was de drukste slagerij in de stad. Hij leverde het vlees hoofdzakelijk aan de betere burgerij. Hij had in Zwolle en Den Haag ook particuliere klanten aan wie hij vlees leverde, dat in blikken trommels verzonden werd. Zijn oudste zoon ABRAHAM en jongste zoon JACOB kwamen ook in het bedrijf. De middelste zoon IZAAK MARKUS werd manufacturier. Dokkum werd echter voor die beide jongens te

klein en toen werd in Zwolle een bedrijf gekocht waar zij heengingen. Toen eerst Benjamin en later Leon stierf, is de slagerij in Dokkum verkocht en ging de familie naar Zwolle.

Bev. Reg. 1850-1860:

Abraham Samuel Marcus, geb. 28-5-1770 te Wilgewieden (Dtsld), vleeshouwer van beroep en van de Nederduitsche Israëlitische godsdienst.

Hij was gehuwd met Hester Lazerus Levy, geb. Nieziyl 9-9-1790 en overleden Dokkum 15-8-1864. Ze woonden aan de Hoogstraat A3. (Bev.Reg.1860-1870)

Benjamin Marcus, geb. Dokkum 11-8-1817, slager, ongehuwd overleden op 23-11-1878 aan de Hoogstraat A4 te Dokkum (Bev.Reg.1870-1880).

Levy Marcus, geb. Dokkum 12-1-1821, slager, overl. op 24-4-1886 aan de Hoogstraat A4 te Dokkum, was gehuwd met Aaltje de Vries.

Zijn opvolger, een zekere VAN DER OORT, die uit Alkmaar afkomstig was, maakte het hier niet lang.

Op de Oranjewal had dhr. Tj. DIJKSTRA een goede slagerij. Hoewel de stand niet zo goed was en de slagerij niet groot wist Dijkstra zijn zaak flink omhoog te werken, zodat hij toen van der Oort weg wilde, dit bedrijf overnam en daar de oude glorie van slager Markus herstelde. Op de Oranjewal heeft hij nog een record gemaakt, door de zwaarste koe te slachten, die ooit, zover men kon nagaan, hier geslacht is.

Het beestje woog 900 kg. De balk waaraan hij was opgehangen moest gestut worden uit vrees voor inzakken en de voorpoten hingen nog op de grond.

Een derde slager was dhr. CORNELIS LIEZENBERG, geb. Dokkum 4-5-1864 en gehuwd met Sibbeltje Ronner, geb. Dokkum 3-5-1863, die op de Grote Breedstraat A206 (Bev. Reg. 1890-1910) een royale en goed beklante slagerij had.

Boven in de Waagstraat waren twee slagerijen. Die van de GEBR. UILKE en RINZE ZIJLSTRA, die in hoofdzaak varkens en schapen slachtten. Uilke Zijlstra, Dokkum 1833-1904 was gehuwd met Riemke de Vries, geb. Betterwird 1838. Hij had de slagerij in de Wargastraat B12 (Bev. Reg. 1900-1910) later de Waagstraat samen met z'n broer Rinze, geb. Dokkum 1871 en gehuwd met Dirkje de Graaf, geb. Dokkum 1867. Ze woonden in de Anjelierstraat A104 (Bev.Reg.1900-1910).

Tevens die van dhr. OUWE KUITERT Pzn, geb. Dokkum 19-6-1883 en gehuwd met Aaltje Ynzes Jelsma, geb. Anjum 14-4-1881, die in zijn slagerij ook koeien slachtte. Ze woonden in de Anjelierstraat A102 (Bev. Reg. 1900-1910) en vertrokken op 27-10-1905 naar Lonneker.

Boven in de Hoogstraat was de slagerij van dhr. M. BOTMA, geb. Dokkum 1844, hij was gehuwd met Wytske Henstra, geb. Dokkum 1841, ze woonden aan de Hoogepol C187 (Bev.Reg. 1880-1890), hiervoor woonden ze aan de Lange Oosterstraat B32. Na de periode dat hij slager was, werd hij brievenbesteller.

Op de Fetze was de slagerij van JOHANNES KINGMA.

Op de Hogepol had de WED. EDEMA een kruidenierswinkeltje. Haar ongehuwde zoon FOEKE EDEMA slachtte daar af en toe wel eens een schaap. Op de Oranjewal was nog een klein slagerijtje en op de Streek was het dhr. H. DE JONG, een kleine veehouder en melktapper, die soms ook wel eens slachtte.

De slaggers hadden de gewoonte dagelijks hun klanten rond te gaan om bestellingen op te halen, die dan later werden uitgevoerd. Op dezelfde wijze bezocht men ook de omliggende dorpen. De boeren die een varken voor eigen gebruik wilden slachten, ontboden een slager die dat werk opknapte. Voor rundvlees werd echter een ton bij de slager in de stad gebracht, die door deze met vlees werd gevuld en dat voor pekelvlees moest dienen.

Wanneer een slager eens een extra zware koe had gekocht, werd deze in optocht door de stad geleid, vooral tegen Pasen. Het beest werd extra gewassen en met een oranjesper en een bloemenkrans versierd. Een der knechten leidde het slachtoffer aan een nieuw hoorntouw en de baas zelf met een andere knecht, in keurige witte jassen en met een sigaar in het hoofd, ging bij de burgerij langs om de bestellingen op te halen.

De stadsomroeper ging met zijn trom voorop, waarop hij trommelde om de burgerij te waarschuwen. Op de maat van zijn slagwerk zongen de jongens in verschillende variaties:

Wie koopt er wat, wie koopt er wat
Van deze vette koe
Van de kop tot de staart
en de huid krijg je er op toe!

Het bedrijf had ook een minder aangename zijde. Het beste vlees ging natuurlijk vlot van de hand, maar het minderwaardige ging niet zo snel, wat vooral in de zomer als het warm was nogal eens problemen gaf. De knecht werd er dan opuitgestuurd met een bak vol vlees die hij moest trachten te verkopen, desnoods tegen elke prijs. Dit lukte niet altijd en het is wel gebeurd dat zo'n overschot in de gracht of het Nauw werd gedeponeerd.

Zelfs tot in de jaren 50 kwam het nog voor dat het bloed en spoelwater uit de slagerijen via een goot in de straatgoot belandde en zo via de riolering wegliep. Ook dromde vaak de schooljeugd samen bij een openstaande slachthuisdeur om zo het slachtproces te kunnen volgen.

Noot 1,2. Zie voor de inleiding De Sneuper 60

(Wordt vervolgd)

DE VERDWENEN SOLDAAT VAN NAPOLEON

drs. J.A.Paasman

In de Sneuper nr.56 staat het mij bekende verhaal van Gerke Keimpes Veenstra, de verdwenen soldaat van Napoleon.

Allereerst dit: Gerke was geen soldaat maar diende bij de marine van Napoleon en wel bij de 5^e compagnie van de 17^e Equipage de la flotille.

Hoe kwam de auteur van het boek over de Veenstra's van Rijperkerk aan deze gegevens. Het mag inmiddels bekend zijn dat ik nogal wat gegevens heb over Friezen die in het leger en marine van Napoleon hebben gediend. Daaronder ook die van Gerke Keimpes Veenstra.

Op een voor hem goede dag trof ik de auteur in het oud-archief van de gemeente Tytsjerksteradeel. Toen ik wist welk onderzoek hij deed kon ik hem de gegevens verstrekken waardoor het mogelijk bleek zijn onderzoek in de Franse marinearchieven af te ronden.

Dat had de auteur wel even mogen aanhalen in zijn boek. Door deze en andere dergelijke ervaringen krijg ik zo langzamerhand de neiging in het vervolg niet meer zo scheutig met het verstrekken van inlichtingen te zijn.

Inmiddels heb ik Piet de Haan een kopie van het overlijdensbericht en van andere hem niet bekende stukken over Gerke Keimpes doen toekomen.

Gerke overleed 1 september 1813 in het hospitaal Dantzig nummer 3 aan de gevolgen van koorts. Dat vond ik en niet de auteur van het desbetreffende boek in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. Zo weet ik inmiddels ook waar het origineel van de door de Piet de Haan geciteerde brief van Gerke zich bevindt. Die plaats houd ik voorlopig voor mijzelf.

VRAAG

C.E. Kuipers te Drachten: Sytze Ruurds Wierda geb. Blije 5-6-1790 (tr. Jacoba Reinhard) was een zoon van Ruurd Sytzes, ged. Holwerd 20-1-1754, overl. Blije 24-8-1799. Deze trouwde met Janke Pieters, overl. Blije 25-6-1800. Wie waren haar ouders? Ruurd Sytzes was een zoon van Sytse Eintes en Sijke Wybes (ondertr. Holwerd 1748) Wie waren de ouders van Sytse en Sijke?

DE INBRAAK

L. Meerema

Informatie genomen bij de fiscaal der stad Dockum ten overstaan van Commissarissen en Secretaris uit de Intermediaire Raad deser Gemeente van gemelde stad.

Akke Wijgers dogter van Wijger Oeges woonagtig te dockum, oud 25 jaaren getekend, gesamt geedigt, deponeert dat zij deponent op Vrijdag den 9 Octob. 1801 's morgens uit te naayen is gegaan. Na de deuren en vensteren wel gesloten te hebben is zij des avonds om halff Elff thuis gekomen en in de kamer komende zag en bevond dat de andere deur van de kamer in 't kier stond, welke meede toe had geweest.

Gaande de deponente thoen na agteren en vond de agterdeur van de haaken en schotel dog op de klink dat de dep.te daarvan zeer ontsteld en na een van haar buiren ging om de stadmayer te halen. Welke ook bij haar dep.te kwam, zij thoen hebben bevonden dat de koperen pen van de schuifraamten tusschen de lameserings zodanig was ingedrongen, dat 't schuifraam kon worden opgeschoven dat de dep.t verders 't kabinet na zag ontdekte dat daar uit vermiste een streng bruine gitten een gouden steenen boot twee string korlijnen craelen met een gouden boot met bruine steentjes, zijnde op 't midden een roosje. Eenen gouden hoepring een dito kleinere en smallere. Een paar dito zonhoetshaken een zilveren nieuw-modische beugel met vier Evangelisten met een zilveren haak geletterd: G. I. Een silveren snuifdoos een dito lodereinsdoosjen. Een dito vingerhoed drie dito theelepeltjes. Een lange dito doorgebroken steel. Een zilveren rinkbel een Zeemeermin bij J. Smedema ingekogt. Een half zilveren schaar met een zilveren ketting, een zilveren spelkussentje, met een ketting. Een paar vierkant-agtige zilveren gespen geeletterd G. I twee half zijden doeken met kant twee blauw zijden doeken waar van een klein en een groot van staal. Een en twee witagtig half zijden doeken met groene en roode streeken. Een Oostindische groot staal zijnde geelagtig twee Rouaansche groot van staal, Een Oostindische doek klein van staal. Een Parse met werk als spinnekoppen twee wit paasen met kleine ruiten. Een paase met sterren. Een klein chitsen in drie couleuren. Meer weet de dep.te niet dat haar is ontnomen geworden, dog twijfelt of haar moedert welke met haar vader met 't schip op donderdag den 8 deser van D. zijn vertrokken zal een nauwkeuriger opgaaf van 't vermiste kunnen geven. Waar na de dep.te sloot en persisteerde daar bij na voorlezing na dat zij dep.t had verklaard van op niemand eenige gegronde praesumptie te hebben.

Bron: Informatieboeken Dokkum. Rijksarchief Leeuwarden.

PAS VERSCHENEN

R. Tolsma

De laatste tijd is onze vereniging een aantal boekwerken aangeboden welke hier besproken worden. De boeken zijn in te zien op het Streekarchivariaat of nog te bestellen bij de auteurs.

B.H.J. te Boekhorst: **Dokkum op de penning**, overzicht van alle bekende in Dokkum geslagen, of op de stad betrekking hebbende munten en penningen, 2^e druk, okt. 2001, 30 pagina's met tientallen illustraties en afbeeldingen van munten en penningen.

Kostprijs € 3,40 (E-mail: Ben.te.Boekhorst@12move.nl)

De eerste munten waarvan bekend is dat ze te Dokkum zijn geslagen dateren van rond 1040, misschien al eerder. Dan leent de keizer van het Heilige Roomse Rijk Friesland aan de Brunswijkse graven. Van Ludolf IV is het mogelijk dat hij munten heeft laten slaan in Dokkum, van Bruno III is het zeker dat hij er munten sloeg. Dat deze munten belangrijk waren, blijkt uit het feit dat dergelijke munten tot in Rusland zijn teruggevonden. Tot 1100 hebben een aantal Brunonen munten laten slaan in Dokkum.

Door een gelukkige vondst in 1999 te Heiligerlee is vast komen staan dat er ook in Dokkum een (in wezen illegale) stedelijke muntslag moet zijn geweest. Er werd een kromstaart van rond 1430 gevonden.

De oudst bekende penning dateert van 1582 als ter herinnering van de totstandkoming van de bolwerken een herinneringspenning wordt geslagen. Andere penningen: opening Stroobosser Terkvaart 1657, overlijden Ulricus Huber 1694, vier typen vroedschapspenningen na 1705, gildenpenningen, gebruikspenningen en devotiepenningen.

B.H.J. te Boekhorst: **Schatgraven in de kerk van Ee**, een door detectoramateurs gevonden muntschat gedetermineerd, 2001, 16 pagina's met vele illustraties van munten. Kostprijs € 2,30.

In 1996 onderging de kerk te Ee een grondige restauratie, de vloer werd daarbij uitgebroken en een aantal muntstukjes gevonden. Dat leidde er toe dat men met een metaaldetector aan de slag ging en in enkele dagen tijd meer dan 200 voorwerpen vond waaronder 148 muntjes. De oudste munt was een Groninger plak uit 1430 en de jongste een dubbeltje uit 1975. De uitvoerige beschrijving van de gevonden munten leert dat de Groninger invloed tot na 1600 groot was en dat de kerkgangers veelal gebruik moeten hebben gemaakt van de kleinste mogelijke denominaties.

D.A. Zwart: **Mockema state**, historische roman, 119 pagina's, nov. 2001, met een veertigtal illustraties door Joh. Boersma. Kostprijs € 9,-. Verkrijgbaar bij de schrijver.

De historische belegering van de Mockema Stins te Ee door de Saksers in 1501 waarbij met behulp van zogenaamde "bussen" de verdediging werd doorbroken is het onderwerp van deze roman. De aanloop en de afloop, waarin historische personen als Jelle (it Bern), Poppe Obbema en de gebroeders Popke, Tjaerdt en Gerbrandt Mockema als opgejaagden een rol spelen, wordt eveneens uit de doeken gedaan. Daarnaast is er een groot aantal figuranten ten tonele geroepen die de sfeer van deze roerige tijd helpen oproepen. De illustraties, gemaakt met een bijzondere "duistere" techniek, dragen daar ook het nodige aan bij.

J.A. Veldhuis: **In Ald Ternaarder Kapper Fertelt**, Memoires fan Jetze A. Veldhuis, 1933-1947, ûnder redaksje fan Keimpe J. Veldhuis, 2001, 67 siden tekst, 34 siden yllústraasjes, 7 siden bylagen en in yndeks fan nammen. Verkrijgbaar bij de bewerker K. Veldhuis: Ken.Veldhuis@lrcc.on.ca

In de jaren 1980-1982 heeft Jetze Veldhuis, voorheen kapper te Ternaard maar toen wonende in Canada, zijn herinneringen aan zijn Ternaarder tijd te boek gesteld (in het Fries). In 1984 zijn deze in korte hoofdstukjes gepubliceerd in de Nieuwe Dockumer Courant, vertaald in het nederlands. Zoon Keimpe heeft deze stukjes nu in dit boek gebundeld, in de oorspronkelijke taal en voorzien van foto's e.d. en 158 voetnoten. Jetze Veldhuis is in 1912 in Wommels geboren, was leerling-kapper te Wommels en Garijp en zelfstandig kapper te Oosterwolde. Vandaar ging hij in 1934 naar Ternaard en over zijn tijd als kapper te Ternaard handelt dit boek. In 1947 werd hij voetspecialist te Deventer waarna hij naar Canada emigreerde. Hij studeerde er theologie en werd op latere leeftijd nog dominee.

Het boek geeft een mooi beeld van het kappersvak op een dorp zo rond de Tweede Wereldoorlog. Van begin, wonend in een kosthuis, tot eind, gevestigd in een eigen dames- en herensalon in een verbouwd graanpakhuis aan de Oudebuurt en wonend in "De Stadt Rijssel" aan de Groedse, laat Veldhuis zien dat hij oog heeft voor detail en met humor allerlei kleine dorpsgebeurtenissen kan schetsen. Tevens blijkt dat hij niet over zich heen laat lopen, ook niet door dominees of dokters, dikke boeren of dorpsnotabelen: tussen de middag is de zaak dicht en ieder op zijn beurt. Zelfs de Duitse soldaat die de zaak binnenstapt moet daar genoeg mee nemen. Om de dominee toch te gerieven op de drukke zaterdag scheert Veldhuis hem rond middernacht!

Bijzondere klanten komen ook naar voren, zoals Sikke "Koaiker" de man van de Ternaarder eendenkooi. Hij wordt thuis geschoren en Veldhuis mag als beloning (het was in de oorlog) een greep doen uit een zak met gevangen eenden. Trouwens veel zieke en oude mensen werden thuis geschoren, terwijl de kapper ook werd geroepen om overledenen voor het laatst te scheren. Dat betekende op een zaterdag in 1937 tijdens een griepepidemie dat Veldhuis die dag meer doden dan levenden had geschoren.

Een bijzonder onderdeel van het boek is toch wel de beschrijving van Mobilisatie en Tweede Wereldoorlog, zaken waarmee Veldhuis ook werd geconfronteerd. Hij moest in Mobilisatietijd opkomen naar Den Helder en de kapperszaak overlaten aan leerlingkapper Fedde de Vries. Met verlof thuis betekende de deur van de zaak opendoen en de eerste klanten reeds helpen en als de deur weer werd dichtgetrokken zaten er nog twee klanten die door kappersvrouw Anna werden nabehandeld. Het komen van de evacués (met nogal wat "vee" in het haar) komt aan de orde, de onderduikers, het gebrek aan eten en electriciteit enz.

Wie belang stelt in de "kleine" Ternaarder historie en een kijkje wil nemen in de kapperszaak van toen, kan veel opsteken van dit boek.

INHOUDSOPGAVE

2	Redactioneel	R. Tolsma
2	Bestuurlijk	L. Meerema
3	Ledennieuws	E. Smits
6	15 jaar Vereniging Archiefonderzoekers	L. Meerema
Genealogie		
9	Kwartierstaat Kornelis Montes Post	Kl. J. Bekkema
13	Kwartierstaat Aafke Sapes van der Zee	Kl. J. Bekkema
Streekgeschiedenis		
18	Kerk en toren van Brantgum	J. Sijtsma
24	R.T. Vriesinga, 10-daagse veldtocht	D. Klokman
33	Opstootjes rond Dokkum 1893	D.R. Wildeboer
40	Middenstand Dokkum, eind 19 ^e eeuw, 3	E. Smits
Varia		
23	Reacties "Jeneverbranderijen"	G. de Weger
48	Reactie "Verdwenen soldaat Napoleon"	J. Paasman
49	De inbraak	L.J. Meerma
5	Vraag naar Geertje Ramkema	E. Wiersma
32	Vraag naar familie Wijnands	J. Paasman
48	Vraag naar familie Wierda, Holwerd	C.E. Kuipers
50	Pas verschenen: Boekennieuws	R. Tolsma
52	Inhoudsopgave	

JAARVERSLAG van de VEREN. van ARCHIEFONDERZOEKERS te DOKKUM over het jaar 2001.

Het Bestuur heeft ook dit jaar weer regelmatig vergaderd. Ook waren er twee vergaderingen met de redactie van De Sneuper.

Agendapunten waren: de inhoud van De Sneuper, het opstellen van een redactiereglement, Internet, wisseling van redactieleden en het financieel verslag.

Aan de P.R. is ook dit jaar de nodige aandacht besteed: het verzorgen van een web-site, het versturen van een brochure aan instanties, ook op politiek terrein, stukjes in de Dokkumer krant, deelname aan de voorbereiding van de Bonifatiusherdenking, medewerking om te komen tot een kenniscentrum en medewerking aan Omrop Fryslân.

De ledenvergadering op 9 april werd bezocht door 38 leden; Dhr. Paasman hield een lezing over friese soldaten in het leger van Napoleon.

De Veren. participeert in de opgerichte stichting Historia Doccumensis om te komen tot de uitgave van een historisch boek over Dokkum en het samenstellen van een Bronnenboek: een wegwijzer naar de Historie van Dongeradeel, uit te geven in mei 2004.

Samenwerking met bibliotheek en museum moet uitmonden in het oprichten van een Kenniscentrum. Het belang van het archief bestaat uit de behoefte aan een nieuwe behuizing en de samenwerking op het gebied van informatie. De architect heeft intussen opdracht ontvangen om een ontwerpschets te maken met een kostenbegroting. Realisatie +- 2004.

De ledendag is gepland op 13 april 2002, dit i.v.m. het 15j. bestaan van onze Vereniging. Er komt die dag een voorstel tot contributie-verhoging.

Het ledenreglement en de statuten zullen worden gescreend op eventuele tekortkomingen en noodzakelijke aanvullingen.

In de cultuurnota van de gemeente Dongeradeel wordt onze Veren. genoemd als belangrijk voor het Archief.

Het bestuur is er nog niet in geslaagd een coördinator te vinden voor de werkgroep "vragen en opdrachten". Wij blijven alert.

Op de najaarsvergadering op 26 sept. was Dhr. Spanninga uitgenodigd voor een lezing over het stadsbestuur van Dokkum in de 16^e en 17^e Eeuw.

Besloten is om de vergaderingen duidelijker onder de aandacht van de leden te brengen.

Aan het eind van het jaar werden we verrast met de mededeling dat Dhr. Medema, onze archivaris, een betrekking te Naarden heeft aanvaard. Een felicitatie waard!

We wachten op de komende ontwikkelingen; intussen heeft het bestuur een brief aan de secretaris van het Bestuur van de Gemeenschappelijke Regeling gezonden waarin we onze bezorgdheid uitspreken over de personele bezetting van het archief.

Het bestuur wenst de leden in het komende jaar veel plezier bij het uitoefenen van hun hobby.

L. Meerema.
Secr.